

VERSLAG

OVER HET

BESTUUR EN DEN TOESTAND DER ZAKEN

VAN DE

STAD TURNHOUT,

door het Kollegie van Burgemeester en Schepenen aen den
Gemeente-Raad,

IN ZYNE ZITTING VAN 3 OCTOBER 1859. VOORGEDRAGEN.

BREPOLS EN DIERCKX ZONN.

Mynne Heeren,

Overeenkomstig de bepalingen van het art. 70 der gemeentewet, hebben wy de eer UEd. het volgende verslag over het bestuer en den toestand der zaken, voor het dienstjaar 1858-1859, te doen.

Wy moeten u echter doen opmerken, dat ten gevolge van de afscheiding van Oud-Turnhout met onze stad, en ten einde vele herzeggingen te vermyden, het tegenwoordig verslag, voor wat de bevolking, de beweging van den burgerlyken stand en sommige statistieke opgaven betreft, alleenlyk op het dienstjaar 1858 doelt.

TITEL I.

STAET DER BEVOLKING.

De bevolking van onze stad en derzelve gehuchten, op 31 december 1858, bestond uit 15,263 zielen, te weten : 7526 mannen en 7737 vrouwen.

In deze algemeene bevolking is begrepen degene van de gehuchten, die volgens de wet van 29 december 1858 van Turnhout zyn afgescheiden geworden, en als nu eene nieuwe gemeente onder den naem van Oud-Turnhout uitmaken.

Door de byzondere optelling dier bevolking is het gebleken, dat de nieuwe gemeente op 31 december 11. 2807 zielen had, en onze stad, met haren tegenwoordigen omtrek, 12,456.

Beweging van den burgerlyken stand.

Geboorten, sterfgevallen, huwelyken, echtscheidingen, erkende en gewettigde kinderen.

De volgende staet toont ten duidelykste aen de bewegingen van den burgerlyken stand (geboorten en sterfgevallen), gedurende de jaren 1857 en 1858.

Volgens opgave zijn er gestorven ten gevolge van :

	Thuis.		In 't Gasthuis, andere openbare gestichten, enz.	
	MAN.	VROUW.	MAN.	VROUW.
Bloedspuwing	»	1	»	»
Borstwater	17	29	8	8
Croupe	11	12	»	»
Fleuris	6	1	2	»
Geraektheid (apoplexie)	5	2	»	»
Kanker	2	»	»	»
Kinderbedzichte	»	7	»	»
Pokken	3	5	»	»
Stuipte	43	38	»	»
Thyphus	6	8	»	2
Tering	30	59	11	9
Verongelukking	2	1	»	»
Verzwakking	42	44	10	6
Waterzucht	5	2	2	1
Zelfmoord	1	»	»	»
	<u>173</u>	<u>189</u>	<u>33</u>	<u>26</u>

Overeenkomend totaal

362

Huwelyken.

Tusschen jongens en meisjes van 21 jaer en beneden	6
Tusschen jongens en meisjes van 22 tot 25 jaer voltrokken	32
Idem van 26 tot 30 jaer voltrokken	43
Idem » 31 » 35 » » »	11
Idem » 36 » 40 » » »	3
Idem » 41 » 45 » » »	1
Idem » 46 » 50 » » »	1
Idem » 51 » 55 » » »	1
Tusschen jongens en weduwen van 22 tot 25 jaer voltrokken	1
Idem van 26 tot 30 jaer voltrokken.	1
Idem » 31 » 35 » » »	2
Idem » 41 » 45 » » »	1
Tusschen weduwenaren en meisjes van 22 tot 25 jaer voltrokken	1
Medege dragen.	<u>104</u>

Tusschen weduwenaren en meisjes van 26 tot 30 jaer voltrokken	6
Idem van 31 tot 35 jaer voltrokken	5
Idem » 36 » 40 » » »	6
Idem » 41 » 45 » » »	1
Idem » 46 » 50 » » »	4
Idem » 51 » 55 » » »	2
Tusschen weduwenaren en weduwen van 41 tot 45 jaer voltrokken	1
Idem van 46 tot 50 jaer voltrokken	2
Idem » 51 » 55 » » »	1
Idem » 56 » 60 » » »	3
Idem » 61 » 65 » » »	1

Totaal 136

in 1857

150

Verschil in meer. 6

Gewettigde kinderen.

	JONGENS.	MEISJES.
Van de 3 eerste maanden	»	1
» 3 maanden tot een jaer	1	1
» 2 jaer tot 5 jaer	1	3
» 5 » 10 » » »	1	»
» 10 » 15 » » »	2	»
Totaal.	40	

Verandering van woonplaats.

Sedert den 1^e january tot en met den 31^e december 1858 zyn er in onze stad en in den omtrek komen woonen :
 Van gemeenten uit deze provincie: 197 mann. 223 vrouw.
 Van andere provinciën van 't ryk :

Uit Brabant	22	»	20	»
» Henegouwen	8	»	4	»
» Limburg	12	»	11	»
» Luik	4	»	3	»
» Namen	1	»	»	»
» Oost-Vlaenderen	9	»	2	»
» West-Vlaenderen	10	»	6	»
	<u>264</u>	»	<u>269</u>	»
» Amerika	1	»	»	»
» Holland	34	»	56	»
» Pruisen	1	»	1	»
Totaal.	300	»	326	»

Er zyn tusschen gemeld tydstip van hier vertrokken :
 Naer gemeenten in deze provincie 200 mannen 159 vrouw.
 » andere gemeenten in het ryk 88 » 74 »
 » andere koningryken en landen 10 » 21 »
 Totael. 298 » 254 »

Gevolgenlyk zyn er uit onze stad 2 mannen minder vertrokken dan komen woonen, en er zyn 72 vrouwen meerder in onze stad komen woonen dan vertrokken.

Aenmerkingen omtrent het houden der registers van den burgerlyken stand.

De registers van den burgerlyken stand worden steeds met nauwkeurigheid gehouden.

Verificatie der registers van den burgerlyken stand.

De nedergelegde registers over 1858 hebben andermael aan den procureur des konings geene aenleiding tot aenmerking gegeven.

TITEL II.

GEMEENTE-BESTUER.

Gemeente-Raad.

In onzen Gemeente-Raad, die, overeenkomstig het art. 4 der wet van 30 maart 1836, nog altoos uit 13 leden moet bestaan, zyn twee vacaturen gekomen door de voormelde afscheiding met Oud-Turnhout. Het besluit van de bestendige deputatie van den provincialen raad, dd° 28 mei 1836, had ter uitvoering van het art. 5 der gemeente-wet, een getal van twee raedsleden bepaeld voor de gehuchten Schuerhoven, Schoonbroeck, Corsendonck, Oud-Turnhout en het gedeelte van Oosthoven, onder de parochie van Oud-Turnhout behoorende.

Wy zullen kortelings, overeenkomstig uw besluit, de gemeente-kiezers byeenroepen, om twee andere gemeente-raedsleden te kiezen.

Kollegie van Burgemeester en Schepenen.

Zonder verandering.

Het getal der zittingen van het kollegie, waarvan proces-verbael in 1858 is opgemaakt, beloopt tot 64.

Personeel en inrigting der bureelen.

Zonder verandering.

Kieslysten.

De kieslysten over de jaren 1859 en 1858 geven by vergelyking den volgende uitslag :

Jaer.	KIEZING VOOR DE VORMING		
	der wetgevende Kamers.	van den provincialen raad.	van den gemeente-raed.
1859	243	247	274
1858	263	268	313
Vershil (in meer (in min)	» 20	» 21	» 39

De herziening van deze lysten heeft tot een gegrond reklaem van wege den koninklyken arrondissements-commissaris aenleiding gegeven.

Zie hier de herhalende tabel der verschillende staten en beroepen, waertoe de personen, op de kieslyst voor de wetgevende Kamers gebracht, behooren :

Advokaten	3
Ambachtslieden	29
Ambtenaers of beambten in werkelyken dienst	12
Aennemers	2
Artsenybereiders	3
Banketbakkers	1
Brouwers	5
Eigenaers	1
Genees- en heelmeeesters	4
Griffiers	2
Handelaers	26
Herbergiers	6
Kooplieden en slyters	31
Landbouwers	30
Leeraers	2
Ministers der eerediensten	5
Molenaers	5
Notarissen	4
Nyverheids-oefenaers	30
Officiers van het openbaer ministerie	1
Procureurs of avoués	2
Regters of raedsheeren	4
Renteniers	12
Slagters	2
Tappers	17
Zaekwaernemers	2
Zilvermeden	2
<hr/>	
Totaal	244

Lyst der jury.

De hierziene naemlyst der personen, die in onze stad als jury kunnen worden geroepen, beloopt voor dit jaer ten getalle van 43, en in het afgelopen jaer was hetzelfde 47.

Kiezingen.

De kiezing, welke ten gevolge van het koninklyk besluit van 26 mei ll., op 14 juny daerna alhier heeft plaets gehad, heeft voor uitslag opgeleverd, dat de heeren Coomans en de Merode met eene groote meerderheid van stemmen zyn herkozen geworden, alsmede dat de heer Nothomb, als derde volksverte-

genwoordiger, voor het arrondissement Turnhout, een mandaet heeft ontvangen. De heer P. A. L. J. Gilles van 's Gravenwezel is insgelyks als senator herkozen geworden.

Bewegingen der zaken van het bestuer en stadsschriften.

Zonder verandering; zie ons verslag over 1856-1857.

Gemeente-goederen.

Roerende en onroerende goederen.

Sedert ons laetste verslag zyn deze dezelfde gebleven, maer zy zullen met de te doene afrekening en vereffening met de gemeente Oud-Turnhout welligt veranderingen ondergaen.

Aenkoopingen, verkooping en mangelingen.

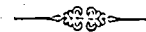
Er zyn geene aenkoopingen, verkooping en mangelingen geschied dan degene met de godshuizen voor den buertweg op Merxplas.

Betwistbare zaken.

Geene.

Gemeente-reglementen.

Sedert ons laetste verslag is er een nieuw reglement over den verkoop der granen op de merkt in zwang gesteld, en UEd. zal eerstdaegs over het policie-reglement betrekkelijk de vee-merkt moeten beslissen.

TITEL XXX.

GEMEENTE-INKOMSTEN.

Ontleding der gemeente-rekening van 1858 en waerding der begrooting voor 1860.

Gewoone en buitengewoone ontvangsten.

A. Gewoone.

	Rekening.	Begrooting.
<i>Erfelyke inkomsten.</i>		
Verhuring van huizen en andere opbrengende gebouwen	fr. 1150- »	1800- »
Verkoop van turf, schadden, hout en strooisel	1529-54	1200- »
<i>Gemagtigde heffingen, schattingen en belastingen.</i>		
Voor het onderhouden en verbeteren der bueriwegen	5299-59	4000- »
Opbrengst van het staengeld op de straten en merkten	1380-48	1000- »
Gewoone additionnele centimen op de belastingen	3612-53	2000- »
1/3 der belasting op de honden	431-65	330- »
Stads-octrooi	78905-82	53000- »
Belasting op de boter, wegens de vermoedelyke slyting door de koeijenhouders	1765-16	520- »
Idem op haver, hooi, strooi en voorgevels der huizen	19962-62	12200- »
Idem op de rytuigen op veren of riemen	410- »	400- »
Opbrengst der boeten	227- »	500- »
Mede te dragen	114670-19	79950- »

Medege dragen 114670-19 79950- »

Andere Ontvangsten.

Opbrengsten der akten van den burgerlyken stand	93-59	60- »
<i>B. Buitengewoone.</i>		
Goed slot der vorige rekening	15788-94	
Overschot der vorige dienstjaren op de begrooting		21480-65
Toelage van de provincie voor de stads-teekenschool	300- »	300- »
Id. id. voor het lager onderwijs	»- »	800- »
Id. id. voor de godshuizen verleend	»- »	600- »
Id. id. en van den Staet voor het bestraten van den nieuwen buertweg op Hoogstraten over Merxplas	»- »	16000- »
Verschillende ontvangsten	899-61	200- »
Buitengewoone opcentimen	6652-18	5650- »
Som te ontvangen voor het uitbetalen aen de liefdadige gestichten	»- »	1000- »
Persooncele omslag voor de nachtwakers	1196-86	1200- »
Teruggave van den verleenden onderstand aen behoeftige reizigers	34-35	250- »
Militaire logementen, enz.	288-60	1000- »
Teruggave van de verschotten gedaen voor de kuisching der rivieren <i>ex-officio</i> ten laste der boordeigenaers	»- »	100- »
Vermoedelyke som te ontvangen van de gemeente Oud-Turnhout voor haer aendeel in de te betalene interesten en afleggingen van schulden	»- »	1200- »

Totaal fr. 139,924-32 129,790-65

Gewoone en buitengewoone uitgaven.

1 ^e kapittel. Huishoudelyk plaetselyk bestuur	17239-07	17806-24
2 ^e » Publieke veiligheids- en gezondheids-gesteltenis.	11942-22	13380- »
Mede te dragen	29181-29	31186-24

	Medege dragen	29181-29	31186-24
3 ^e	» Gemeente-werken	8478-16	6700- »
4 ^e	» Handel en scheepvaart	» - »	» - »
5 ^e	» Casertering, logement en militaire transporten	316-20	1000- »
6 ^e	» Publieke weldadigheid	37527-12	26760- »
7 ^e	» Eeredienst	1025- »	600- »
8 ^e	» Openbaer onderwys	7895-30	7400- »
9 ^e	» Schoone kunsten	1279-65	1680- »
10 ^e	» Gevestigde schuld	14589-73	6067-95
11 ^e	» Regelingen	95-04	119-56
12 ^e	» Herhalingen	274-80	16721-28
13 ^e	» Buitengewoone uitgaven	1314-91	3190- »
14 ^e	» Verschillende uitgaven	1190-57	1670- »
15 ^e	» Nieuwe werken en byzondere uitgaven.	2000- »	24000- »

Totaal fr. 105,168-07 127,095-05

Uitkomst van de begrooting voor 1860.

Ontvangsten	fr. 129,790-65
Uitgaven	» 127,095-03
Overschot	» 2,695-62

Schulden.

Deze zyn sedert ons laetste verslag dezelfde gebleven.

Leeningen.

Alle de obligatiën van de stadsleeningen van 1845, 1848, 1856 en 1857, die by het doen van ons laetste verslag nog in handen waren, en dewelke te zamen op 29,500 franken beliepen, zyn sedert altemael ingetrokken en afgelegd geworden.

Op de leening van 1847 is sedert insgelyks 2000 franken afgelegd. Van deze leening zyn er nog 74 obligatiën van fr. 500-» in handen.

Financiële gestellenis.

Stads financiële toestand is sedert jaren niet zoo goed als heden geweest. Derhalve hebben wy vermeend voor het toe-

komende jaer eene vermindering op de gemeente-belasting op haver, hooi, strooi en voorgevels der huizen te mogen voorstellen. De bedoelde vermindering bestaet in het afschaffen van alle verhoogingen op den grondslag der gemelde belasting.

Het toekomstige jaer zullen wy, zonder onvoorziene voorvallen, in staet zyn de afschaffing te kunnen vragen van de octrooi-regten op de boter, welke na de vermindering, die wy het verledene jaer hierop voorstelden, nog ongeveer fr. 4600-» opbrengt.

Comptabiliteit.

Begrooting van 1859.

De stedelyke begrooting voor het loopende dienstjaer 1859, is door de bestendige deputatie van den provincialen raed, in zyne zitting van 21 january jl. vastgesteld, te weten :

De ontvangsten op	fr. 149,379-55
De uitgaven op	» 148,786-60
En het overschot op	» 592-75

Rekening.

De rekening van den gemeente-ontvanger over het dienstjaer 1858 ingezonden, toont aen :

Dat de ontvangsten van allerlei aerd bedragen fr. 139,924-32.
Dat de gewoone en buitengewoone uitgaven belooopen » 105,168-07.

En het goed slot fr. 34,756-25
De gemeente-comptabiliteit wordt by volharding op eene klare en regelmatige wyze gehouden.

Pensioenkas.

Zie ons verslag over 1853-1854.

TITEL IV.

LIEFDADIGE GESTICHTEN.

Bureel van weldadigheid.

Ten gevolge van de gedeeltelyke jaerlyksche vernieuwing van het bestuer, is de heer Fredericus Augustinus Hubertus van

Pelt zoon, sedert ons laetste verslag, als armmeester benoemd geworden in vervanging van het afstredend lid Mr C. Wilryx.

De leden van ons armbestuer, die alle achtung waardig zyn en alle erkentenis voor hunne belanglooze diensten verdienen, blyven ook voortdurend met geduld, iever en menschlievendheid, hun moeijelyk ambt vervullen.

Roerende en onroerende goederen.

De eenige verandering, die wy deswege hebben aen te stippen, is de voorwaardelyke gifte, verkregen van wege Maria Aerts, weduwe van Jacobus Devocht, thans in huwelyk met Adrianus Huygens. Deze gifte bestaat uit eene woning met hof, gelegen te Lokeren, geschat op 450 franken, en bekend op het kadaster wyk O, n. 155^a en 155^b.

Giften en legaten.

Behalve de gifte, hiervoor onder den titel: *Roerende en onroerende goederen* omschreven, is het bureel door het overlyden van de vruchtgebruikster, van wylen jufvrouw Maria De Nef, by koninklyk besluit gemagtigd geworden, van de legaten te aenveerden, welke de heer Cornelius Jacobus van Ael, in leven eigenaer alhier, by zyne testamenten, dd. 24 mei 1834 en 10 september 1835, voorwaardelyk aen het bureel had gemaakt. Deze legaten belooopen te zamen 28,200 franken.

Aenkoopingen, verkooping en mangelingen.

Ziehier voren onder den titel: *Roerende en onroerende goederen.*

Afleggingen en aenleggingen van kapitalen.

Sedert ons laetste verslag zyn er aen het bureel afgelegd geworden:

Door de stad zeven obligatiën van fr. 1000- ^a van de leening van 1845, ci	fr. 7,000- ^a
Door de stad eene obligatie van fr. 500- ^a van de leening van 1848, ci	» 500- ^a
Door de stad vier en twintig obligatiën van fr. 500- ^a van de leening van 1856, ci	» 12,000- ^a
Mede te dragen.	fr. 19,500- ^a

Mede gedragen	fr. 19,500- ^a
Door de stad zeven obligatiën van fr. 500- ^a van de leening van 1857, ci	» 3,500- ^a
Door Joannes Goris en Petrus Wynen, te Arendonck, eene rente van fr. 544-21 à 3 o/o met dezelfde som, ci	» 544-21
Door den heer P. F. Pelgrims, te Arendonck, eene rente van fr. 907-03 à 3 o/o met dezelfde som, ci	» 907-03
En door de weduwe van P. Vanmechelen, op 't Schorvoirt, een' cyns van fr. 9-68, aen den penning 20, met	» 193-60
Totaal	fr. 24,644-84

Met deze en de penningen voortgekomen van de twee hier-voor aengehaelde twee legaten van wylen den heer Van Ael, heeft het armbestuer belgische obligatiën voor een nominael kapitaal van fr. 55,000, aen 4 1/2 o/o, aengekocht.

Comptabiliteit.

De comptabiliteit wordt voortdurend op eenen regelmatigen voet gehouden.

De ontvangene rekening van den ontvanger, over het dienstjaer 1858, geeft op, dat de ontvangsten van allen aerd bedragen fr. 42,234-85

Dat de gewoone en buitengewoone uitgaven belooopen » 58,568-08

En dat het goed slot bedraegt fr. 3,666-77

De vastgestelde begrooting voor het loopende dienstjaer 1859, hierin begrepen een onderstand van de stad van fr. 25,500-^a bedraegt in:

Ontvangsten	fr. 40,981-84
Uitgaven	» 39,899-77

Overschot fr. 1,082-07

Statistieke opgave van behoeftigheid.

Daer de behoeftigen onzer stad en van de nieuwe gemeente Oud-Turnhout door ons armbestuer in 1858 zonder afscheiding zyn ondersteund geworden, kunnen wy hiervoor alsnu geene nauwkeurige opgave geven, doch wy mogen verzekeren dat het getal is verminderd.

Onderstands-uitdeelingen.

De uitdeelingen, door ons armbestuur zelf tot onderstand van personen, welke alhier hunne woonplaats hebben, gedaen, beloopt volgens de rekening van 1858, te weten :

In geld	fr. 2,280-96
In brood	» 5,684-42
In kleederen en lynwaed	» 2,256-86
Voor geneesmiddelen	» 2,234-75
Voor mondkosten der bestedelingen	» 16,374-08
Voor huishuren	» 2,732-16
Voor doodkisten en begraefkosten	» 401-34
Voor onderstand aen vreemdelingen	» 3,053-43
Behalve den geldelyken onderstand van fr. 27,500-» heeft de stad nog betaeld voor : Verplegingskosten in vreemde hospitalen, enz., jaerwedde der doctoren, heelmeeesters en vroedvrouwen, onderstand aen ons gasthuis, enz., en onderhoudskosten van behoefligen in het bedelaers-werkhuis	» 7,992-77

Zamen fr. 43,010-77

Betwistbare zaken.

Zie ons verslag over 1851-1852.

Godshuizen.

Bestuur.

In het bestuur van onze godshuizen is gelukkiglyk geene verandering geschied.

Roerende en onroerende goederen.

Deze goederen hebben, behalve den voorwaardelyken verkoop aen de stad van de gronden, benoodigd voor het maken van den nieuwen buertweg op Merxplas, en van die, daervoor in mangeling verkregen, sedert ons laetste verslag geene verandering ondergaen.

Giften en legaten.

St Pieters Godshuis is door wylen Josephus Willekens, in leven hoefsmid alhier, met een legaat van fr. 300-» begunstigd geworden.

Aenkoopingen, verkooping en mangelingen.

Zie hier voren titel : *Roerende en onroerende goederen.*

Afleggingen en aenleggingen van kapitalen.

Het Begghynhof heeft sedert ons laetste verslag geene aflegging van kapitalen ontvangen.

Aen het gasthuis zyn er afgelegd geworden vier obligatiën door de stad van fr. 500-» ci fr. 2000-»

De aengelegde kapitalen bestaen uit eene jaerlyksche rente van fr. 90-», ingeschreven op het grootboek der nationale schuld op naem van het gasthuis.

Comptabiliteit.

De comptabiliteit wordt by volharding op eenen goeden voet gehouden.

De vastgestelde begrootingen voor het loopende dienstjaer 1859, bedragen, te weten :

	ONTVANGSTEN.	UITGAVEN.	OVERSCHOT.	NADELLIG SLOT.
Het gasthuis.	fr. 17,400-83	fr. 17,373-»	fr. 25-83	fr. »-»
De infirmery van het Begghynhof.	» 12,161-56	» 12,156-88	» 4-48	» »-»
St Pieters Godshuis	» 114,197-54	» 120,171-90	» »-»	» 5,974-56
Algemeen totaal.	fr. 143,759-93	fr. 149,703-78	fr. 5,953-»	fr. 5,974-56
Die voor 1858 bedroegen	» 52,561-87	» 48,002-62	» 4,559-25	» »-»
Vershil in meer	fr. 91,194-08	fr. 101,701-16	fr. »-»	fr. »-»
Id. in min	» »-»	» »-»	» 4,471-92	» 5,974-56

Dit groot verschil in meer komt voort door de nieuwe inrigting (*het St Pieters Godshuis*), welks begrooting de regeling van de ontvangsten en de uitgaven van het gesticht in deszelfs kosten van eerste inrigting bevat.

De ingezondene rekeningen over het dienstjaer 1858 bedragen, te weten :

	ONTVANGSTEN.	UITGAVEN.	OVERSCHOT.
Het gasthuis.	fr. 13,881-22	fr. 15,242-29	fr. 641-05
De infirmery van het Begghnhof.	» 10,735-11	» 9,691-17	» 1,061-94
St Pieters Godshuis.	» 14,047-74	» 12,388-52	» 2,059-42
Algemeen totaël.	fr. 59,283-07	fr. 55,521-78	fr. 5,765-29

In dit overschot zyn de bonisloten van de rekeningen der twee weezenhuizen over 1857, die op fr. 7,518-45 beliepen, niet begrepen.

Betwistbare zaken.

Er bestaet by de godshuizen geene enkele betwistbare zaak.

Fondatie en infirmery op het Begghnhof.

Deze twee gestichten onderhouden 12 begghynen. De huishoudelyke bestiering is nog altoos dezelfde.

Opgaef der verzorgde zieken in het gasthuis.

Men heeft in ons gasthuis verzorgd, te weten :

	ZIEKEN				Totaël.
	ten laste onzer stad behoorende.	voor rekening van andere gemeenten.	voor rekening van den staet.	voor hunne penninggen.	
Sedert 1 sept. 1858 tot 1 sept. 1859 . . .	236	11	9	7	263
En op hetzelfde tyd-stip van 1857-1858 .	347	18	21	14	400
Verskil { in meer . . .	»	»	»	»	»
{ in min . . .	111	7	15	7	140

Met genoegen kunnen wy blyven herhalen dat, zoo als wy in al onze vorige verslagen zeggen, de huishoudelyke, geestelyke en administratieve bestiering van ons gasthuis, waerin gelukkiglyk sedert een jaer geene verandering is geschied, niet alleen voorbeeldelyk, maer onverbeterlyk is, en derhalve alle dankbaerheid en lof blyft verdienen.

St Pieters Godshuis.

Dit liefdadig gesticht, sedert 1856 bekomen, wordt steeds door 7 religieusen van het orde van St^e Elisabeth en Franciscus bestuurd, en bevat thans : 38 meisjes, 16 weezen, 14 oude vrouwen en 16 oude mannen.

De uitkomst der rekening van St Pieters-godshuis die wy hier onder den titel : *Comptabiliteit* hebben doen kennen, bewyst genoeg dat het in eenen bloeyenden toestand verkeert en dat de huishoudelyke regering allen lof verdient.

Zinnelloozen.

Het getal der zinnelloozen, tot onze stad behoorende, beloopt tot 29.

Ons arbbestuer heeft er in St Hubertus- en in St Julianus-gasthuis te Brugge te onderhouden	7
Id. id. in St. Josephus-gasthuis te Erps-Querps	12
Id. id. by familie en andere persoonen uitbesteed	3
Door hunne familiën worden onderhouden	7

Overeenkomend totaël. 29

Blinden en stom-dooven.

Het getal der blinde personen in onze stad is hetzelfde gebleven,

Het stom-dooft kind Geenen is sedert eenige maenden in het koninklyk Instituut te Brugge geplaatst. De stom-dooft J. B. Verheyen, waervan wy het verleden jaer spraken, woont thans by zyne ouders onder Oud-Turnhout. De twee andere, alreeds bejaerde stom-dooften, verblyven nog altoos alhier ter stede by hunne familie.

Bedelaers-werkhuis.

Het getal bedelaers, die de stad te Hoogstraten heeft te onderhouden, blyft verminderen.

Gedurende het 4 ^e kwartael 1858	zyn er geweest	8
" 1 ^e " 1859	"	8
" 2 ^e " "	"	8
" 3 ^e " "	"	7
Totaal.		31
En op gemeld tydstip in 1857-1858		37
Verschil in min.		6

TITEL V.

EERE-DIENST.

Geestelykheid, kloosters, geestelyke corporatiën, enz.

Door het overlyden van den zeer eerw. heer pastoor-deken en geestelyken inspecteur der lagere scholen, J. H. Van der Meren, is de zeer eerw. heer J. B. Van de Velde, voortyds eere-kanonik en professor in het aertsbisschoppelyk seminarie te Mechelen, alhier tot de voornoemde geestelyke ambten benoemd.

Er zyn ons geene veranderingen in de geestelyke corporatiën bekend.

Kerkfabrieken.

De benoemingen en de kiezingen voor de kerkfabrieken en de bureelen der kerkmeesters, blyven jaerlyks in de maend april, overeenkomstig het decreet van 30. december 1809, geschieden.

De rekeningen over 1858, die ter stads-secretary zyn overgelegd geworden, geven de volgende uitkomst.

A. S^t. Pieters-kerk.

Gewoone en buitengewoone ontvangsten	fr. 14,511-50
Uitgaven van allen aard	» 14,504-81
Overschot.	fr. 6-69

B. De kerk van Onze Lieve Vrouw, te Severdonck.

Ontvangsten	fr. 821-67
Uitgaven	» 756-10
Overschot	fr. 65-57

Roerende en onroerende goederen.

Hierover hebben wy geene veranderingen aen te stippen.

Giften en legaten.

De kerkfabrieken hebben sedert ons laetste verslag by onzen wete geene giften noch legaten ontvangen.

Aflegging en aenlegging van kapitalen.

Er zyn ons geene afleggingen of aenleggingen van kapitalen bekend gemaakt.

TITEL VI.

OPENBAER ONDERWYS.

Kollegie van middelbaer onderwys.

Het kollegie van middelbaer onderwys, hier ter stede, dat voor de stad van een onwaerdeerbaer nut is, wordt door zyn onderwys, aldaer door elf professoren gegeven, steeds meer en meer befaemd. Voor de vacantie telde men in hetzelfde 178 studenten, te weten 82 internen en 96 externen.

Middelbare school.

In het besturend personeel van het bureel is er sedert ons laetste verslag eene enkele verandering geschied, door het overlyden van den zeer eerw. heer pastoor-deken H. Van der Meren, welke door den zeer eerw. heer J. B. Van de Velde, zynen opvolger, is vervangen.

In het onderwyzend personeel heeft er geene verandering plaats gehad. De toestand van onze middelbare school is zeer voorspoedig, en het onderwyzend personeel verdient den grootsten lof.

Op 31 december jl. telde men in de school 204 leerlingen, te weten: 112 leerlingen voor de voorbereidendeklassen en 92 die eigenlyk het middelbaer onderwys volgden.

De uitslag van den laetsten pryskamp is ons heden, 14 sept., nog niet bekend. Wy koesteren de hoop van het toekomstige jaer hierover wederom een gunstig verslag te kunnen doen.

Gemeente lagere scholen.

Onze twee gemeente-school-onderwyzers blyven by volharding aen het doel, dat zy moeten betrachten en aen ons vertrouwen beantwoorden. In onze stads kostelooze school ontvangen meer dan 240 kinderen het onderwijs.

In den laetsten pryskamp voor het lager onderwijs, hebben de leerlingen der school te Severdonck, Adriaen Verheyen en Frans Vanderveken den 3^e en 4^e prys gewonnen. De 7^e loffelyke melding is aen den leerling Mertens, van onze kostelooze school, toegewezen.

Byzondere lagere scholen, bewaerscholen en scholen voor bejaerde personen.

Zie deswege ons verslag over 1852-1853.

Zondagscholen.

Met genoegen mogen wy herhalen dat deze zoo nuttige inrigting voor onze stad, haren heilzamen invloed onder onze kleine burgerklas blyft verspreiden. Het is ook aen deze inrigting, die ieder weldenkend burger naer weerde schat, dat er zoo vele personen eene zedelyke beschaving en kennissen hebben verkregen, welke door hunnen handel en wandel zich reeds als nuttige leden der maetschappy doen onderscheiden.

Op 1 september jl. ontvingen in onze zondagscholen 756 personen het onderwijs, te weten : 306 jongens en 450 meisjes.

Scholen van nyverheid, kunsten, ambachten en normaelscholen.

Deze bestaen hier ter stede niet.

Onderwyzend personeel, jaerwedden der onderwyzers, enz.

Wy hebben wegens het onderwyzend personeel geene verandering aen te stippen.

Volgens de stedelyke begrooting is er, voor het loopende dienstjaer, door de stad toegestaan :

1 ^o Voor de school van middelbaer onderwijs, onderstand	fr. 2,400 [→]
2 ^o Voor het kollegie van middelbaer onderwijs, toelage	» 2,000 [→]
3 ^o Voor de stads kostelooze school	» 2,603 [→]
en 4 ^o Voor die te Severdonck	» 482 [→]

Totaal fr. 7,485[→]

Schoollokaten.

Al onze schoollokaten zyn in goeden staet.

Onderstanden voor het lager onderwijs.

De stad heeft voor het lager onderwijs voor de twee jaren 1858 en 1859 eenen onderstand van 2000 franken ontvangen.

Byzondere kostscholen.

Het nut van de byzondere kostschool voor meisjes, door de Kanonikessen van het H. Graf gehouden, weet onze burgerklas goed te schatten. Zy blyft ook onder alle punten aanbeveleuswaardig.

TITEL VII.

SCHOONE KUNSTEN, WETENSCHAPPEN EN LETTEREN.

Teekschool.

Nogmaels hebben wy deswege geene byzonderheden te melden.

Byzondere verzameling van kunstvoorwerpen en oudheden.

De liefhebbers van kunstvoorwerpen en oudheden, welke onze stad bezoeken, laten niet na, maer geven openlyk te kennen,

dat de kabinetten van den heer Van Genechten, voorzitter der regibank alhier, en van den heer J. Van Hal, rentenier, hunne verwachting overtreffen. Zy zyn alle verwonderd, zoo wel van het groot getal verschillende *objecten*, die de eigenaers met groot geduld en kosten hebben weten te verzamelen, als wel van de wyze, waerop dezelve by soorten byeengebragt en in de lokalen zyn ten toon gesteld.

Dit jaer is de verzameling van genoemden heer Van Genechten wederom verrykt geworden met eenige penningen en munten. Het is hem gelukt van te verkrygen 1° de *grootte* zilveren medalie, *dobbele dikte*, voor den prins Mauritz in 1597 geslagen, ter gelegenheid van den slag van Turnhout (Thielen) (*). Op deze medalie vindt men van de eene zyde de wapens der 17 provinciën, en op de andere zyde den prins te paerd, met het omschrift: *Libertatem namo bonus nisi cum amina simul amisit*. Dezelve heeft ruim de waerde van 40 franken in zilver en men vindt ze zeldzaam in dien toestand. Van Loon in zyn werk over de munten spreekt hiervan (vol. 1 pag. 494). 2° Eene andere medalie van denzelfden veldslag, ter gelegenheid van het afnemen van 39 vaendels, geslagen. 3° Eene groote medalie in *brons*, waerop voormelde slag wordt afgebeeld, en waerop men leest langs de eene zyde : *Victoria Turnhoutana*, en langs de andere zyde : *Venit vidit deus vicit*. Dus dat genoemde liefhebber thans deze dry, en eene vierde medalie, waervan wy in ons vorig verslag gewagen, als zonderlinge gedenkteekenen van eenen veldtogt, waervan onze vroegere stadsbewooners ooggetuigen zyn geweest, bezit. Neergenoemde heer heeft ook de byzonderste geldstukken bekomen, van eenen onlangs gevonden schat op het Leemseinde. Zy zyn van den regeringstyd van *Philippus-den-goede*, *Karel-de-koene*, *Karel de 1°* en *Philippus de 2°*.

Het byzonder kabinet van den heer J. Van Hal is sedert een jaer verrykt : met een *manuscript* op perkament van Hemmelinek, met eene schildery, voorstellende de kruisiging Christi, door Thyssen, en met verschillende saxische, chinesche en andere porseleinen; als mede met eene schoone gothieke bank.

Muziekgenootschappen.

Wegens de gezelschappen onzer beide Harmoniën zie men ons verslag over 1855-1856.

Het zanggenootschap, waervan wy het verledene jaer spraken,

(*) De bedoelde veldslag had plaats op de zoo genoemde Thielenheide, gelegen onder Turnhout en Thielen.

en dat alhier onder de werklieden van 't fabriek van Mr Ant. Van Genechten is opgerigt, is in werkende leden niet vermeerderd alhoewel het in den zang groote stappen heeft gedaen. Hetzelve heeft aen de uitnodiging van den heer minister van binnenlandsche zaken beantwoord en zal zich met de septemberfeesten naer Brussel begeven, om aen het uitgegeven programma te voldoen, ten einde met de andere gezelschappen des ryks de herinnering van 's lands onafhankelykheid te helpen verluisteren.

Wy verhoppen over het onthael, dat het gezelschap aldaer mag bekomen, het toekomende jaer eeneloffelyke melding te kunnen geven.

Letterkundige genootschappen.

Zonder byzondere verandering.

TITEL VIII.

GEZONDHEIDSDIENST (HYGIËNE) EN OPENBARE GEZONDHEIDS-GESTELTENIS.

Wegens het *geneeskundig toezigt*, het *geneeskundig personeel* en de *commissie voor de gezondheid* hebben wy geene verandering mede te deelen.

Openbare gezondheids-gesteltenis.

Er hebben alhier ter stede, om zoo te zeggen, geene kwaedaerdige ziekten geheerscht. Ofschoon er nog al vele menschen aen afwisselende koortsen lyden, zyn er weinig sterfgevallen, en wy mogen zeggen, dat de gezondheids-gesteltenis in onze stad zeer voldoende is. Immers men zal onder den titel : *Opgaef der zieken in het gasthuis*; hebben kunnen opmerken dat in 1858-1859, er 140 zieken minder dan in 1857-1858, in genoemd gesticht zyn verzorgd.

Koeipokinēting.

Zie ons verslag over 1848-1849.

Zindelykheid der straten.

Zie ons verslag over 1852-1853.

Gymnastique of ligchaems-oefening.

Zie ons verslag over 1851-1852.

Begravenissen.

Zie ons verslag over 1850-1851.

Rampen en ongelukken.

De rampen en ongelukken, die wy, sedert ons laetste verslag, op ons grondgebied te betreuren hebben gehad, zyn : 1° Den brand in een' achterbouw, toebehoorende aen jufvr. de wed. Robson, op de markt, en 2° het afbranden van een schob van den heer Egidius Volders, in de Potterstraet. Beide branden zyn gelukkiglyk dadelyk kunnen gebluscht worden, want zy zouden anders droevige gevolgen hebben gehad.

TITEL IX.

**OPENBARE VEILIGHEID, JUSTICIE EN GEVANGEN-
HUIZEN.**

Policie, inrigting en personeel, ordonnantiën en reglementen.

Behalve het in zwang stellen van een nieuw reglement, waer- van wy onder titel II (gemeente-reglementen) spreken, moeten wy van geene veranderingen desaengaende gewagen.

Aenhoudingen, misdaden en overtredingen.

Sedert den 1° september 1858 tot den 1° september jl., heeft onze policie 206 processen-verbael opgemaakt, te weten :

Voor bedelary	10
» houthievery en grasdievery	12
» strooiseldievery	60
» huisdievery met en zonder brack	11
» dievery van verschillende voorwerpen	9
» baldadigheden, straatschendingen en ruststooruis	22
» onzedige gezangen	2
» mishandelingen, beledigingen en scheldwoorden	11
» overtreding aen de wet op de jagt	1
» andere overtredingen en voorvallen	8
» " aen de gemeente- en provin- ciale reglementen	55

Totael 206

De ordonnantiën en gemeente-reglementen worden tamelyk wel nagekomen.

Zelfmoorden.

Wy hebben geene zelfmoorden te betreuren gehad.

Gevangenhuis.

De jonge gevangenen, die men van verschillende plaetsen uit het ryk, alhier sedert eenige jaren in het gevangenhuis deed opsluiten, zyn allen vertrokken. De gevangenen, in het gevangenhuis opgesloten, behooren meest allen tot het arrondissement van Turnhout.

Hulpmiddelen tegen den brand.

Zie ons verslag over 1855-1856.

Paspoorten.

Sedert 1 september 1858 tot 1 september jl. hebben wy vyf binnenlandsche paspoorten afgeleverd, en er zyn vier buitenlandsche paspoorten gevraagd, te weten : 2 voor Duitschland en Frankryk; 1 voor Frankryk, Pruissen en Zwitserland, en 1 voor Engeland, Frankryk en Holland.

Zakboekjes voor werklieden en dienstboden.

Sedert 1 september 1858 tot 1 september jl. hebben wy andermael 34 zakboekjes afgeleverd. Het getal der afgegevene zakboekjes beloopt tot 1559.

Aenplakking, openbare roepers.

Zonder verandering.

TITEL X.

BURGERWACHT, MILICIE, GARNIZOEN.

Daer het legioen der burgerwacht alhier nog uit manschappen van Turnhout en Oud-Turnhout is zamengesteld, en denkelijk kortelings eene geheele nieuwe inrigting zal ondergaen, vermeenen wy van de veranderingen, die er sedert een jaer hebben plaets gehad, geen gewag te moeten maken.

Milicie.

Bepaeld aendeel.

Het bepaeld aendeel voor onze stad is voor het loopende jaer met 2 vermeerderd en op 32 bepaeld geworden.

Het getal ingeschrevene lotelingen was 139.

Een loteling heeft zich wederspanning getoond.

Gevolg der werking van den milicie-raed.

Er zyn dit jaer wederom maer dry zittingen van den milicie-raed geweest.

Getal en redenen der vry- en uitstellingen.

39 lotelingen, welke dienstplichtige nummers hadden, zyn door den voornoemden raed, hetzy tydelyk of definitief, vrygesteld, te weten :

Voor ligchaems-gebreken	15
» kleinheid van gestalte	10
» broeders in dienst, en tevens by nummers-verwisseling, plaetsvervanging en uit den dienst ontslagen	5
Voor onderstand van ouders	1
» » van weduwe	4
» als eenig kind	5
» als in werkelyken dienst zynde	1

Totael. 39

Men heeft dit jaer twee reklamen van beroep by de bestendige deputatie gedaen, tegen de vrystelling aen negen andere personen toegekend. Twee miliciens zyn by den gemelden raed

in beroep gegaen wegens de beslissing van den milicie-raed, ten hunnen opzigte genomen, waer van er een is vrygesteld geworden.

Van de 139 lotelingen, dit jaer ingeschreven, zyn er :

10 die alleenlyk kunnen lezen,

20 welke kunnen lezen en schryven,

70 die kunnen lezen, schryven en cyferen, en

39 welke hoegenaemd geen onderwys hebben genoten.

Garnizoen. Casernement.

Nihil.

TITEL XI.

OPENBARE BELASTINGEN.

Kadaster.

De werkzaamheden wegens het kadaster, die in onze stad steeds met de grootste zorg nagegaen en afgewerkt worden, zullen het toekomende jaer, waerschyndlyk door de afscheiding van Oud-Turnhout, vele bezigheden veroorzaken.

Grondbelastingen.

Opbrengst.

De opbrengst der grondbelastingen van onze stad en van de gemeente Oud-Turnhout, voor het loopende jaer, bedragen :

In principael	fr. 29,580- »
In opercentimen	» 5,420-61

Totael ten voordeele van den staet fr. 34,800-61

Opercentimen.

1 ^o Voor de provincie	fr. 3,525-60
2 ^o Voor de gemeenten	» 6,169-80

Algemeen totael fr. 44,496-01

En heeft voor grondslag een inkomen van fr. 304,522-16, en is verdeeld op 1430 artikelen.

De marc le franc is $14 \frac{615}{100000}$.

Persooncele belastingen.

Getal der aengeslagenen.

Onze stad telt 769 belastingschuldigen.
Het verledene jaer, Oud-Turnhout medebegrepen, was dit getal 979.

Bedrag der kohieren.

Het gezamenlyke bedrag der kohieren, voor het loopende dienstjaer, beloopt fr. 29,760-86, en is verdeeld als volgt :
Hoofdsom ten voordeele van den staet . . . fr. 20,762-48

Opeentimen.

1° Voor den staet	»	2,076-25
2° Voor de provincie	»	2,491-50
3° Voor de gemeente	»	4,360-12
4° Opnemings-kosten		70-51

Overeenkomend totaël fr. 29,760-86
Het verleden jaer, Oud-Turnhout mede begrepen » 32,960-44

Vershil in min. fr. 3,199-58

Huerwaerde.

De belastbare huerwaerde volgens de kohieren is fr. 112,044-»

Deuren en vensters.

Er zyn in onze stad 6865 deuren en vensters aen de belasting onderworpen, te weten : 1479 à rato 84 80/100 en 5386 aen fr. 1-06.

Haerdsteden.

Men telt in onze stad 1251 haerdsteden die belasting betalen, te weten : 404 aen fr. »-85, 502 aen fr. 1-59 en 345 aen fr. 3-71.

Mobilair.

Het mobilair is voor eene som van fr. 364,541-» in de kohieren begrepen.

Dienstboden.

269 dienstboden betalen belasting, te weten : 65 fr. 6-36, 149 fr. 8-48 en 55 fr. 14-84.

Peerden.

Men telt in onze stad 51 peerden die belasting betalen, te weten : 13 fr. 10-60, 1 fr. 14-84, 36 fr. 15-» en 1 fr. 42-40.

Het getal der patentpligtigen is door de afscheiding met Oud-Turnhout een weinig verminderd. Men telt er in onze stad voor het loopende jaer 815.

De controleur der belastingen, de heer Huygens, welke de heer Vandevyver, naer Leuven verplæetst, vervangen heeft, is even als zyn voorganger met ons en met de zellers in goede betrekking.

Bedrag der kohieren.

Het bedrag der kohieren, voor het tegenwoordig dienstjaer uitvoerbaer verklaerd, beloopt :

In hoofdsom fr. 8266-38

Opeentimen.

1° Voor den staet	»	825-58
2° Voor de provincie	»	247-99
3° Voor de gemeente	»	1,156-69

Algemeen totaël fr. 10,496-64
Volgens ons vorig verslag hedroegen deze . . . » 11,299-38

Vershil in min. fr. 802-74

Slytregt op de sterke dranken.

Getal der belastingschuldigen 114.
Bedrag der kohieren fr. 2,007-50.

Slytregt op den tabak.

102 belastingschuldigen zyn aengeslagen voor fr. 881-»

Provinciale belasting op de honden.

De provinciale belasting op de honden is in 1858 nogmaels vermeerderd. Zy heeft zuiver opgebracht fr. 1373-13. Het 3^e aen de stad toekomende, bedraegt gevolgenlyk fr. 457-71.

Accynsen.

De accynsregten, in onze stad door den heer ryks-ontvanger gedurende het jaer 1858 ontvangen, beloopt, te weten :

Op het zout.	fr. 24,750-42
» het binnenlands gedistilleerd	» 1,257-18
» het buitenlands gedistilleerd	»
» de bieren en azynen	» 15,119-65
» zegels van kwittantiën	» 21-75

Totaal fr. 41,149- »

In- en uitgaende regten.

De in- en uitgaende landsregten, alsmede die van den doorvoer, gedurende 1858, door den voornoemden ontvanger ingemaend, bedragen, te weten :

De inkomende regten	fr. 987-80
» uitgaende	»
» doorvoer	»
» zegels van kwittantiën	» 3-69

Totaal fr. 991-49

TITEL XII.

OPENBARE WERKEN.

Persoonnel, regeling van den dienst.

Zonder verandering.

Groote wegen en straten.

De hoop die wy het verledene jaer uitteden is verwezenlykt, en de eerste sectie van den nieuwen buertweg van onze stad op Merxplas is niet alleen aenbesteed geworden, maer is reeds gedeeltelyk gekasseid. De aennemer, de heer Lenaerts-Verschueren, heeft de bestrating van voornoemde sectie (2200 meters) voor 26,900 franken aengenomen.

Wy hebben, om de begonnen werken het toekomende jaer op ons grondgebied te voltooijen, 24,000 franken in de begroo-ting voor 1860 voorgedragen.

Wy denken ook kortelings de opneming en de herkasselijng van het Papestraeetje te ondernemen.

Onze buertwegen en straten in het algemeen worden overigens goed onderhouden en verbeteren jaerlyks.

Stads-brandspuiten.

Zonder verandering.

Openbare verlichting.

De verbetering der openbare verlichting in de stad blyft steeds ons oogmerk, en dat wy deze verlichting tot heden toe nog hebben moeten uitsellen, is niet alleen aen de geldmiddelen der stad te wyten, maer ook aen de weinige medewerking van de burgers tot het bekomen dier verlichting. Ofschoon onze herhaelde oproeping tot de inwooners niet veel byval heeft gevonden, zal de commissie des raeds alle middelen aenwenden om de gaz-verlichting tot stand zien te brengen. Wy hebben nogmaels vermeend het crediet deswege met fr. 200-» te moeten verhoogen en op fr. 2,600-» voor te stellen. In 1837 beliep dit crediet slechts 900 franken.

Merkten.

Ons nieuw reglement over den verkoop der granen, den 15^e november ll. in zwang gesteld, heeft andermael het gewenschte doel niet mogen bereiken. De bakkers, kooplieden en maelders schynen het uitwerksel onzer beschikkingen, zelfs by de landbouwers, tot wier voordeel zy moeten strekken, hatelyk te maken, en de markt, ter oorzake van dezen staet van zaken, krygt weinigen aenvoer.

Het verbruik van boter voor onze inwoners is vermeerderd. Er zyn het verledene jaer 105,693 kilogrammen boter aengegeven geworden.

De verpachting der regten, om vleesch in 1859 in het vleeschhuis te mogen verkoopen, heeft minder opgebracht en is voor fr. 456-25 toegewezen.

Het staengeld op de graenmarkt, enz., heeft insgelyks in 1858 fr. 317-37 minder opgebracht, en er is fr. 834-48 in de stads-kas gestort.

Op onze graenmarkt, waer onze landbouwers weinig of niet met hun graen komen, is verkocht:

	TARWE.	ROGGE.	GERST.	BOEKWEIT.
	hect.	hect.	hect.	hect.
In 1858	629	8350	53	428
In 1857	1,003	11,263	92	756
Verschiil { in meer	"	"	"	"
{ in min	374	2,913	39	328

Slagthuis.

Zie ons verslag over 1851-1852.

Rivieren en waterloopen.

De door ons bevolene byzondere kuisching van de rivier de Aa, in de maenden juny en july ll., heeft veel te verlangen overgelaten. Onze policie is genoodzaekt geweest van 17 processen-verbael te moeten opmaken. De verpligtende zuivering der andere rivieren en waterloopen is dit jaer redelyk goed gedaen geworden.

Nogmaels hebben wy het kasteel-water met de aenhoudende droogte altoos op eene zekere hoogte kunnen behouden, hetwelk, in geval van brandrampen, die wy gelukkiglyk buiten het beginsel van den brand by de jufv. wed. Robson en by den heer E. Volders, in de stad niet te betreuren hebben gehad, zeer geruststellend voor onze burgers blyft.

Onderhoud en verbetering der gemeente-gebouwen.

Er zyn geene byzondere veranderingen of verbeteringen aen de stadgebouwen toegebracht, en wy hebben ons by den onderhoud bepaeld.

Opening van plaetsen, nieuwe straten, wegen en waterloopen.

De straten die de heeren Nieuwenhuyzen en Roest van het zoogenaemd Nonnen- en Bekestractje hebben ontworpen, en dewelke reeds gedeeltelyk zyn gemaekt; en de schoone en groote veranderingen, welke zy in het Mulenborg doen uitvoeren, hebben voor uitwerksel, dat men eene vuile steeg, in het midden der stad gelegen, in een gezond en fraeikwartier zal herscheppen. Reeds is er daer eene opene plaets voor eene markt bestemd, en behalve de afgemaekte wooningen, zal men dit jaer nog een gebouw voor een nieuw fabriek van gekleurde papieren, enz. voltooijen.

Byzondere bouwingen.

Behalve dat er verschillende gebouwen verbeteringen hebben ondergaen, zyn er sedert ons laetste verslag op ons grondgebied gemaekt twee wooningen van den heer Heuvelmans, in de Lindekens, een schoone bouw aen het gasthuis en in de twintig wooningen in het voormeld Mulenborg en op den Bekenblyk, door de heeren Nieuwenhuyzen en Roest.

TITEL XIII.

LANDBOUW.

Hoedanigheid en opbrengst van den grond.

Men zie hier over ons vorig verslag.

Staet van den oogst.

De oogst op ons grondgebied is dit jaer, vergeleken met andere streken uit de provincie, nogmaels redelyk goed geweest,

ofschoon de tarwe en het koren (rogge), voornamelyk de late zaeijing, door de groote hitte vóór den tyd aengerypt, in hoedanigheid en opbrengst veel minder zyn dan het verledene jaer. Het koolzaad heeft eenen redelyken oogst opgeleverd. De haver is van hoedanigheid en opbrengst merkelyk beter dan in 1858, en de boekweit, waarvan men eenen slechten oogst vreesde, is in opbrengst tamelyk goed.

De voederplanten hebben dit jaer veel opgebracht, en het hooi en de toemaet zyn sedert eenige jaren niet beter gewonnen geweest.

De aerdappelen hebben veel minder opgeleverd en zyn van hoedanigheid veel slechter dan het verledene jaer, doordien vooreerst de groote hitte en droogte, en daarna de aerdappelziekte; dewelke, na eenige dagen regen, sterk toenam, den wasdom in eens belette en de ryping al te zeer verhaestte. Sedert jaren toont ons de ondervinding aen, dat de dondervlagen en stortregens de ziekte telkens doen ontstaen, wanneer de plant eenen zekeren wasdom heeft gekregen en dat de droogte dezelve verlamt.

Opbrengsten.

Men berekent, dat de navolgende granen, zaden, enz., per hectare, middelbarig, in onze gemeente hebben opgebracht, te weten: 1° de tarwe 19 hectoliters; 2° het koren (rogge) 12 hectoliters; 3° de wintergerst 32 hectoliters; 4° de boekweit 24 hectoliters; 5° de haver 38 hectoliters; 6° het koolzaad 14 hectoliters, en 7° de aerdappelen 175 hectoliters.

Over ons aengenomen stelsel, tot het berekenen van de voornoemde opbrengsten, zie men ons verslag over 1856-1857.

Bepantingen, ontginningen en irrigatiën.

Er zyn op ons grondgebied, gedurende het loopende jaer, weinig bepantingen gedaen.

De kleine ontginningen nemen integendeel alle jaren toe, vooral met het opbreken van houtkanten en bosschen, om ze voor landen en weiden te bestemmen.

Daer de byzonderste ontginningen en irrigatiën, waarvan wy in onze vorige verslagen hebben gesproken, meest alle op het grondgebied van Oud-Turnhout zyn gelegen, zullen wy hierover niet meer gewagen.

Staet van de peerden en van het vee. — Opneming. — Verbetering der rassen. — Veeziekten. — Veeartsenydiens.

Wy hebben over de peerden en het vee geene byzonderheden te melden.

Opneming.

Blykens de opneming, gedurende het tweede kwartael dezes jaers, gedaen, is het bewezen, dat het getal peerden en vee nagenoeg hetzelfde is gebleven:

Nopens de verbetering der rassen van het vee, hebben wy nogmaels geene byzondere veranderingen te doen kennen.

Van veeziekten moeten wy gelukkiglyk geene melding maken.

Dedienst van den heer Clerinx, gouvernements-veearts, alhier, blyft voldoende.

De heer Van Heertzen, welke zich, sedert twee jaer, alhier als veearts, heeft gevestigd, wint, zoo als het schynt, nog al praktyk.

Land- en hofbouwtenoonstelling, enz.

Die hebben wy sedert twee jaren niet gehad.

TITEL XIV.

Nyverheids-inrigtingen, stoomwerktuigen, ongezonde en gevaerlyke fabrieken, onderzoeken van commodo en incommodo.

De veranderingen, die wy in onze nyverheids-inrigtingen hebben aen te stippen, bepalen zich by de in werkingstelling van eene nieuwe bierbrouwery.

Er zyn in onze stad sedert een jaer ook geene nieuwe stoomwerktuigen geplaetst geworden.

Wy hebben ook geene fabrieken, die men als wezenlyk gevaerlyk mag opgeven, of zeer ongezond zyn.

Vier onderzoeken van *commodo* en *incommodo*, hebben er sedert 1° october 1858 plaets gehad, te weten: 1 voor het oprigten van eene bierbrouwery, 2 voor het maken van bakovens en 1 voor het oprigten van eene hoefsmis.

KOOPHANDEL.

Beweging van onze vaert.

Sedert den 1° september 1858 tot den 1° september dezes jaers, zyn er allhier 132 schuiten aengekomen en gelost geworden. Het verledene jaer op voormeld tydstip, en niettegenstaende dat onze vaert, door het aflaten der waters, boven Raevens en hooger op, nog al eenen ruimen tyd onbevaerbaer was geweest, 145.

De schuiten, die ons kanael hebben bevaren, zyn de zoo genaemde: *Alles in vrede, Antoine, Auguste, Bonne espérance, Caroline, Charles Guillaume, Deux Sœurs, Dry Gebroeders, Fils cadet, Floribert, Goffin, Gommaire-François, Henri, Henri Joseph, Henriette, Jean Gommaire, Jeanne, Jeune Auguste, Jeune Charles, Jeune Gommaire, Jeune Gustave, Jeune Jean, Jeune Philomène, Johannes, Jonge Gommaire, Kleine Neptunus, La Beauté, Le Léon, Maria, Marie Anne, Marie Catherine, Marie Thérèse, Naeken, Op Welvaart, Pépin de Herstal, Rosalina, Six Frères, Steenschuit, Trois Frères, Troisième, Ville de Diest, Ville de Turnhout, Ville de Visé, Voortgang, Vyf Gebroeders en Xavier.*

Deze schuiten hebben gezamenlyk aengebragt, te weten :

	Kalk.	Steenkolen.		Bouwsteen.	Blauwe pannen.	Roode pannen.
		Gruis.	Klot.			
		HECT.	KILOG.			
Van 1 september 1858 tot 1 september 1859.	8566	55561	299016	2948158	29855	12528
In 1857-1858 is er op hetzelfde tydstip langs de vaert ingevoerd.	7855	52572	377314	1250675	39550	29550
Verschil	in meer	551	2989	1697483	»	»
	in min	»	»	78528	»	16822

Verschil	in meer in min	Van 1 september 1858 tot 1 september 1859.		In 1857-1858 is er op hetzelfde tydstip langs de vaert ingevoerd.	
		GETAL.	KILOG. METER.	GETAL.	KILOG.
Blauwe plaveijen.	4000	9000	—	—	—
Roode plaveijen.	94510	53990	—	—	—
Arduin steen.	18 — 38	5 — 50	—	—	—
Hooi.	20000	20000	—	—	—
Ruw zout.	45000	100000	—	—	—
Scha-hen.	156	—	—	—	—
Guano.	77000	589000	—	—	—
Anderc meststoffen.	77225	507614	—	—	—
Gerst.	270	900	—	—	—

De verzendingen van den kalk voor den landbouw der omliggende gemeenten blijft steeds verminderen. De verzending van steenkolen is niet vermeerderd. De uitvoer langs de vaert is nog altoos onbeduidend.

Openbare vervoermiddelen.

Zonder verandering.

Jaermerkten.

Zie ons verslag over 1847-1848.

Prys der granen.

De middelbare prys der granen, op onze markt verkocht, is geweest :

	TARWE.	ROGGE.	GERST.	BOEKWEIT.
In 1858	fr. 18-65	fr. 13-11	fr. 12-45	fr. 12-89
In 1857	» 23-07	» 13-61	» 12-56	» 14-07
Vershil (in meer	fr. »-»	fr. »-»	fr. »-»	fr. »-»
(in min	» 4-42	» »-50	» »-11	» 1-18

Prys der boter.

De middelbare prys der boter, per kilogram, in het jaer 1858 op onze markt verkocht, is, even als in 1857, geweest fr. 2-17, in 1856 fr. 2-14, in 1855 fr. 1-92, in 1854 fr. 1-82, in 1853 fr. 1-57, in 1852 fr. 1-58, in 1851 fr. 1-32 en in 1850 fr. 1-32 $\frac{75}{100}$.

Broodzetting.

De middelbare prys van het rogge brood is alhier in 1858 geweest fr. »-16 $\frac{1}{2}$ den kilogram, dus 6 $\frac{1}{2}$ centimen minder dan in 1856.

Regtbank.

De verandering, welke wy wegens het persooncel der regtbank hebben kenbaer te maken, is de verplaatsing van den heer De Pape, als substituet des konings te Brugge, en van den heer Terlipden, van Gent, als substituet alhier.

Koophandel, nyverheids-toestand, opschoringen en bankbreuken.

Zoo wel als de groote handel onzer stad nog steeds verbetert, blyft de kleine koophandel verminderen.

De nyverheids-toestand van de fabricatie van garen en katoenen tyken, kanten, servetten, lynwaden, broeckstoffen, kuipers-

katoenen, siamoisen, katoenetten en andere stoffen, die het verledene jaer bloeiend was, heeft dit jaer, door den oorlog in Italië, in het begin van den zomer gekwynd, en men heeft merkelyk minder verzendingen naer Holland kunnen doen.

Onze nyveraers zouden nog meer van den oorlog hebben gevoeld, wanneer zy, zoo als voor dezen, zich altoos by dezelfde fabricatie beperkten; doch daer zy thans meer op het maken van verschillende manufacturen toeleggen, zyn hunne verzendingen niet meer zoo als vroeger bestemd voor Holland alleen, in welk land de rentenier, de koopman en de burger door de gedurige *agiotage* op de publieke fondsen groote verliezen hebben geleden.

Ofschoon de fabrieken van gekleurd papier, kaertmakeryen, enz., enz., van de heeren Brepols en Dierckx zoon, Glénisson en zoon en Ant. Van Genechten, den voornoemden oorlog hebben moeten gevoelen, hebben zy nog altoos een groot getal werklieden blyven bezigen.

De twee garen- en linnen-bleekeryen, die nog op den Turnhoutschen bodem bestaen, hebben dit jaer veel gebleekt. Eene dezer bleekeryen die het verledene jaer, door gebrek aen water, haer werk had moeten staken, heeft dezen zomer, soms wel moeiljelyk, toch altoos kunnen werken.

Het vertier van onze brouweryen blyft verbeteren.

Dat van onze zout- en zeepziedery blyft nagenoeg hetzelfde.

Onze huidvetteryen zyn bloeiend, en hebben weinig voorraed van leer, dat zy aen goede pryzen kunnen verkoopen.

Sedert ons laetste verslag zyn er in onze stad geene verklaringen van opschoringen van betaling of bankbreuken gedaen.

VERSCHILLENDE VOORWERPEN.

Andermael denken wy, dat het u niet onaengenaem zal zyn van, zoo als in onze vorige verslagen, over de gebeurtenissen van den verleden tyd gewag te maken. Wy bedoelen hierdoor de voornaemste voorvallen en feiten, tot de geschiedenis behoorende, te doen herinneren, die er in de jaren 59 van de dry vorige eeuwen plaats hadden.

Gelyk wy in ons vorig verslag zegden, dat de denkwyze van de herdoopers en de drukkers van de kettische bybels door het volk gesmaekt werden, vond het deroomschekeizer Ferdinandus geradig van in het begin van 1559 den Ryksdag te Augsburg byeen te roepen, ten einde gevoegelyke besluiten, in het belang

van het keizerryk en den godsdienst, te nemen. In dezen Ryksdag stelden de protestantsche vorsten, om de goede inzichten des keizers te verydelen, dry artikelen voor, te weten: 1° *Dat het aen hunne bisschoppen, prelaten en priesterstoegelaten zouzyn van te trouwen.* 2° *Dat al de bezitters van vrye heertykhelden benoemingen tot kerkelyke ambten, zonder tusschenkomst van den Paus, konden doen,* en 3° *dat men het besluit zoude nemen van eene vaderlandsche vergadering (concilie) byeen te roepen, om er de geschillen tusschen de twee godsdiensten te vereffenen.* Doch daer deze zaak groote gevolgen konde medeslepen, en dat de keizer geene veranderingen aen de besluiten, door de vroegere conciliums genomen, wilde toebrengen, antwoordde hy aen de protestanten, dat zy zich moesten gedragen aen de reglementen, door keizer Karel V in eenen Ryksdag gemaekt, tot tyd en wyle dat men ertoe konde komen van een algemeen concilie te houden. Men stelde verder nog in beraming onderstanden aen Hongarië te leveren, welk land, volgens 't gemeen gevoelen, zich bedreigd zag door eenen oorlog met Soliman, welke reeds toebereidselen hiervoor had gemaekt; maer al de bewegingen, welke de Turken maekten, strekten alleen tot eene familiekwestie tusschen de twee zonen van Soliman voor de nalatenschap van hunnen vader.

De koning van Frankryk had ook zyne afgezanten by den Ryksdag gezonden. Deze stelden in volle vergadering voor, dat hun meester niets verlangde dan eene volkomene verbindtenis tusschen den koning, den keizer en het H. Keizerryk, waerop de Ryksdag antwoordde, dat het keizerryk bereid was, de goedwilligheid van den zeer christelyken koning te aenveerden, maer dat, alvorens tot de byzonderheden der zaak te komen, hy eerst moest wedergeven de steden Metz, Verdun en andere gronden, die hy van het keizerryk, waeraen zy wettiglyk toebehoorden, had overweldigd. Doch deze zaak had geen gevolg, vermits men de sluiting van den vrede en de dood van koning Hendrik ter zelve tyd vernam.

Daer de kettery zich in Spanje, Frankryk en in de Nederlanden had genesteld, gaf de koning Philippus zich alle oninbeeldelyke moeite om ze uit te roeijen. Hy zond bevelen aen den grooten *Inquisiteur* (geloofs-onderzoeker), van zyn ambt met alle strengheid uit te voeren. Deze, volgens vele schryvers, begerig om de goederen van de schuldigen, zoowel als die der onschuldigen, verbeurd te verklaren, deed al diegenen aenhouden, op wier gedrag maer iets te zeggen viel.

Het was genoeg dat men geen' paternoster in zynen zak had, om van kettery beschuldigd te worden en voornamelyk zocht men

de ryken ten einde hen te veroordeelen, en hunne rykdommen verbeurd te verklaren. De aenzienlykste personen werden niet gespaerd; men beschuldigde onder anderen als ketter den Aertsbisschop van Toledo, primaet van het koningryk, ofschoon men noch brieven, noch boeken in zyn paleis vond, of eenig bewys had, dat hy de nieuwe religiewas toegedaen. Hy werd echter naer de gevangenis gesleept en er streng ondervraagd.

Een groot getal personen moesten harde straffen onderstaen, waertoe die vierschaer hen verwezen hadden.

Daer de koning Philippus zich liet voorstaen, dat de vermeerdering der bisschoppen de kettery in Vlaenderen, in Brabant en in Duitschland zouden beletten voortgang te doen, had hy met eenige spaensche raedsheeren, welke de inborst der Vlamingen niet kenden, zulks beraemd, en zond Franciscus Sonnius, doctor van de Universiteit van Leuven, met zyne eigenhandige brieven naer Roomen; om aen Zyne Heiligheid den waren staet der inkomsten van de nederlandsche geestelykheid aen te bieden. De Paus nam in het eerst hierop geene aendacht, maer vernam van zyn broederschap, bestaende uit negen kardinalen, duidelyk dat de oprigting daervan voordeelig voor den H. Stoel was. Hierop zond hy eene *bulle*, die de vermeerdering der aertsbisdommen en bisdommen bevoel, welke van het gebied der oude alsdan bestaende, werden afgenomen, en gevormd, dusdanig dat sommige bisdommen in twee, en andere in dry werden verdeeld. Men bevoel ook, dat er in ieder diocees twee inquisiteurs zouden worden gesteld, om met aendacht voor het behoud van het geloof te waken, en dat deze nieuwe bedienaers, boven de jaerwedde van vyftig gouden kroonen, in de zittingen van zaken, betrekkekyk hun amht, beradende stem zouden hebben, onmiddelyk na de dekens van de kapittels. Al deze nieuwigheden schenen aen-de Vlamingen onaengenaem, om reden dat ze tegen hunne oude verkregene voorregten waren.

Daer Philippus vernomen had, dat de Vlamingen, by de minste verandering, zich tot opstand genegen toonden, deed hy de nederlandsche steden met zestien compagniën, allen spaensche voetknechten, beleggen, om het volk in toom te houden. Om aen de voornaemste vlaemsche leenheeren vrouwen in te boezemen, en het volk te bedwingen, gaf hy het opperbevel van zyne troepen in de handen van den prins van Oranje en van den graef van Egmond over. Doch al deze voorzorgen, verre van de rust te verzekeren, gaven tot groote veranderingen en oorlogsgevallen aanleiding.

Dewyl Philippus niets van de koningin Elisabeth ten voordeele van het huis van Oostenryk konde bekomen, en dat deze prinses byzonder aenbield om zich met Frankryk te verstaen, werden de vredes-onderhandelingen hernomen en men koos voor de vergadering, in plaets van de abtdy van *Cercamp*, zoo als in ons vorig verslag wordt gezegd, *het kasteel van Cambresis* (1), waerheen dezelfde afgezanten zich begaven. De stad Calais was nogmaels het voorwerp van de onderhandeling die steeds voortduerde. De koningin Elisabeth beweerde, dat deze plaets haer moest worden wedergegeven, en de katholyke koningondersteundestek de belangen van deze vorstin, onder bedreiging van de wapens weder op te nemen, hetgene hy ook deed om de prinses tot zich te trekken, ingeval de vrede niet werd gesloten. Elisabeth mistrouwde echter den koning, om reden zy reeds groote veranderingen in den godsdienst in Engeland had veroorzaekt, welke aen den koning Philippus mishaegden, en zy maakte eenen byzonderen vrede met Frankryk, op voorwaerde dat *Calais* nog voor een zekeren tyd aen Frankryk zoude blyven, en verder met nog eenige andere bedingingen die nooit nagekomen werden. Deze overeenkomst dwong insgelyks Philippus van eenen vrede met Frankryk te sluiten, waerin hy met veel voordeel voor zyn huis gelukte, zoo als men door de volgende vredes-artikelen zal zien :

I. Dat er een opregte en duersame vrede tusschen de twee mogendheden zoude zyn, met de volle vryheid van ongehinderd in de beide koningryken koophandel te dryven. II. Dat al de oude traktaten en verbonden, tusschen de twee kroonen bestaende, zouden bekrachtigd worden. III. Dat de twee koningen wederzyds hunnen invloed zouden doen gelden, om het geloof der roomsch-katholyke kerk te ondersteunen en een concilie te bekomen. IV. Dat de katholyke koning *St Quentin*, *Ham* en *Catelet* zoude wedergeven, en dat de koning van Frankryk zoude restituëren *Thionville*, *Mariénbourg*, *Ivay*, *Dam-Villiers* en *Montmedy*, in denselfden staet zoo als zy vóór hunne verovering waren. V. Dat *Therouane* en *Ivoy* zouden geslegt en niet meer versterkt worden, en dat het nog aen een of ander toegelaten zoude worden van digter dan 1000 passen van deze plaets eene versterking te maken. VI. Dat *Hesdin* en zyn grondgebied in de magt van den koning van Spanje, als deel van zyn oud patrimonium makende, zoude blyven, en dat de koning van Frankryk van al zyne pretentiën op deze plaets zoude afzien, alsmede op het graefschap

(1) Cambresis, kleine stad in 't voormalig graefschap Henegouwen, 6 ure van Kameryk.

van *Charollois* (*) hetwelk aen zyne katholyke Majesteit moest worden wedergegeven. VII. Dat de twee koningen zouden wedergegeven al wat zy bezaten in de *Moñserat*, aen den hertog van *Mantoua*, *Bouillon*, aen den bisschop van *Luik*, het eiland *Corsika* aen de *Genuëzen* (*Génois*), en *Valencia*, in het hertogdom van *Milaen*, aen den koning van Spanje. VIII. Dat, ofschoon men reeds had gehandeld over het huwelyk van prinses *Isabelle*, oudste dochter van den koning van Frankryk, met *Don Carlos*, vorst van Spanje, dat de voornoemde prinses den koning Philippus en niet *Don Carlos* zoude trouwen, ten einde het vredesverbond te bewaren; dat deze prinses voor huwelyksgift zoude hebben 400,000 kroonen, op voorwaerde, dat de koning, haer toekomstige gemaal, haer van zynen kant 50,000 kroonen lyflogt of inkomen, in geval hy vóór haer kwam te sterven, verzekerde; verder dat de genoemde toekomstige koningin alsdan een derde der voormelde vier honderd duizend kroonen konde medenemen. IX. Dat de hertog van *Savoyen* met *Margaretha*, zuster van den koning van Frankryk, zoude trouwen, met eene huwelyksgift van 300,000 kroonen, onverminderd het hertogdom van *Berry*, waervan zy de inkomsten, gedurende haer leven, zoude ontvangen. X. Dat zyne christelyke Majesteit aen den genoemden hertog zoude wedergeven al wat hy op dezen prins had veroverd, uitgenomen *Turyn*, *Pignerol*, *Quierasque*, *Chivas* en *Villeneuve d'Ast*, welke nog gedurende dry jaren aen Frankryk zouden blyven; en dat de koning van Spanje *Asti* en *Vercell* zoude behouden, tot dat de voormelde vyf plaetsen aen den benoemden hertog zouden zyn overgegeven; welke hertog eene volkomene onzijdigheid zoude houden in de geschillen, die er zouden kunnen voorkomen. XI. Dat de *Dolphyn* en *Don Carlos* zouden gehouden zyn deze artikelen ten uitvoer te brengen. XII. Dat al de vrienden en geallieerden van de beide partyen in het tegenwoordig verbond zouden begrepen worden; dat de beide monarchen verplicht zouden zyn van weder te geven al de domeinen genomen op hunne vassalen (leenheeren) en in 't byzonder *Oranje*, aen den vorst vandiennaem, volgens de overeenkomst ten dezen einde in 1551 gemaakt. XIII. Dat het graefschap van *St Paul* in de handen van de hertogin van *Longueville*, onder de soevereiniteit van den koning van Spanje zoude blyven, behoudens nochtans van de regten der twee kroonen op dit domein.

Deze vredes-artikelen werden den 5^e april 1559 uitgevoerd. Door dezen vrede gaven de Franschen aen den koning van Spanje en aen den hertog van *Savoye* meer dan 200 steden, sterkten en gronden terug. *Serres*, een fran-

(*) In *Bourgondië*.

sche schryver, zegt, dat er meer dan 400 waren, waerop een ander beweert, dat Frankryk nooit eenen schandelykeren vrede heeft gemaakt. Inderdaed, konde er iets nadeeliger voor de fransche kroon zyn, van zoo in eens gedwongen te worden zulk een groot getal steden en geheele provinciën af te staen, die men door veel verderfelyke oorlogen, die meer dan twee millioen mannen van alle standen hadden gekost, en dit alleen om Boulogne en Calais te behouden? Het was derhalve niet zonder reden, dat de prinsen van 's konings-bloede aen Z. M. verweten, dat het rantsoen van de Momoranci zynen opperveld-overste, meer had gekost dan van Frans I.

Deze vrede bekend gemaakt zynde, deed in geheel Spanje, in de Nederlanden en in Turnhout veel genoeg ontstaan. Een afgezonden bode bragt in de Vryheid op 9 april de tyding van den peis, en werd met zoo veel vreugde ontvangen dat men hem met een Philippus-daelder, doende 35 stuivers, beloonde (1). De kerkmeesters deden eenen onkost van 16 stuivers voor het maken van een nieuwaentje om op den toren te steken, hetwelk zy 'savonds met een' steen keersjes verlichtten. Er was niemand dan don Carlos, de oudste zoon van Philippus de IIe, die in Spanje was, die, zoo haest als hy vernam dat zyn vader de prinses Isabella van Frankryk, welke men voor hem had bestemd, moest trouwen, zyne vertrekken door zyn klagen en geweend deed weergalmen. Hy deed aen al de raedsheeren, welke hy beschouwde als hun deel in het verhand te hebben toegebracht, verwytingen, en men beweert, dat het verlies van deze vorstin zyn verstand dusdanig verwarde, dat hy er krankzinnig van werd. Deze twee jonge verloofden, welke gedurig eene briefwisseling onderhielden, verwisselden elkanders portretten, heminden elkander teederlyk, en gevoelden niet dan al te hard de schichten, die men hun toebragt.

De nieuwe koningin vernam met niet minder wee dan don Carlos, welken echtgenoot zy moest nemen. Het groot verschil in jaren verschrikte haer; zy had slechts elf jaren bereikt; Philippus was 23 jaren ouder dan zy, terwyl don Carlos nog in den bloei zynere jongheid was. Evenwel deze eerste ontroering scheen welhaest oppervlakkig gestild door de schoone woorden van vleijers, die haer voorbragten dat, met den vader in plaats van met den zoon te trouwen, zy zich als de meesteres en de oppermagtigste koningin van vele kroonen mogt beschouwen. De ongeduldige Philippus noglans deed spoedig den hertog van Alva naer Parys vertrekken, met den lastbrief om

(1) Zie hydragen, litt. A.

de prinses Isabella, welke hare teedere jongheid, uit verplichting en niet uit liefde, opofferde, in zynen naam te trouwen. De bruilofsfeesten eindigden echter op eene treurige wyze: de koning gaf namelyk een ridder- of steekspel; hy wilde ook aen het renperk deel nemen en speren breken, doch een splinter der lans van den graef de Montgomeri doordrong zynen helm, en ging zoo diep in zyn regter oog, dat de hersenen van dezen koning dusdanig werden gekwetst, dat hy er 10 dagen later, den 10^e july 1559, van stierf.

Ondertusschen na dat voormelde vrede was gesloten en de bruilofsfeesten moesten plaats hebben, was er in de staatskas gebrek aen geld, en 's lands inkomsten waren ontoereikend om de verpande domeinen te ontlasten en de soldaten te onderhouden.

Koning Philippus maakte gevolgenlyk gebruik van de hewilling, door de Staten van Braband op 4 juny 1557 gegeven, om voorwaerdelyk domeinen te verkoopen, tot dat dezelve eene som van 600,000 pond Artois zouden hebben opgebracht.

Het was juist op den 10^e july, den sterfdag van den koning van Frankryk, dat de hoogere middelen en de leege heerlykheden van de dorpen en parochiën van Beersse en Vosselaer, gelegen onder het land van Turnhout, met de warande vogelrye, visscherye zoo als de koning daer had voor 1825 ponden 9 schellingen ten pryze van 15 grooten vlaemsch het pond, in dry betalingen van 6 tot 6 weken te Brussel, by den rentmeester Rybrechts Van Hammer, te voldoen, werden in beleening verpand aen den heere ridder Jan Van Renesse.

De inkomsten van deze heerlykheden waren alstoen begroot, buiten het regt van eene of twee banken en aanstelling van schout, schepenen en andere officiers, de keuren en breuken, boeten, criminele en civiele confiscatiën van bastaerdgoederen, voor Beersse in Census Vetus 8 pond 14 schellingen 2 penningen loven; in Census novus 2 pond 9 schellingen 11 penningen 4 oude grooten 10 pullen, een veertel een loopen en een quart evene (1).

En, voor Vosselaer, in Census Vetus 7 pond 9 schellingen 6 penningen Lovens; in Census Novus 39 schellingen 8 penningen 2 oude grooten 9 pullus 12 penningen en 3 veertelen evene.

By deze beleening werd bedongen dat de genoemde heerlykheden gehouden waren te contribuëren in den steenweg te Turnhout en aldaer ter weckmerkt te komen, dusdanig dat de vryheyt van Turnhout in hare privilegiën en andersins die sy tot nog toe heeft ghad enderhouden soe dat behoert metten clereqschappen

(1) Eene soort van graen gelyk de haver, die nu nog in de Kempen wordt gezaid.

der voorschrevene vryheyt of haren schepenen clercq mach toebehoiren, en dat in desen is geexcludeert die hooger middelen en de leeger heerlykheit van den dorpen van Merxplas die men te Beersse plag te exerceren daer af wy sullen disponneren.

Later, en wel op den 12° december, werden ook de hoogere middelen en de leegere heerlykheid van het dorp en de parochie van Lille, onder hetland van Turnhout gelegen, met de warande, vogelrye en de visscherye zoo als de koning daer had voor de som van 4547 ponden ten pryze van veertig grooten vlaemsch het pond aen ridder Jaspas Schetz voorwaerdelyk verpand. De voormelde som moest, zoo als voor de heerlykheden van Beersse en Vosselaer, in dry betalingen worden voldoen.

De inkomsten van de heerlykheid van Lille waren begroot, behalve het regt van eene bank en aenstelling van schout, schepenen en andere officiers, de keuren en breuken, boeten, criminele en civile confiscatiën van bastaerdgoederen enz., in Census Vetus op 41 pond 8 schellingen 1 penning 5/4 Lovens, in Census novus op 37 schellingen 2 penningen een quart den ouden grooten voor 12 penningen Lovens gerekent; in negen viertelen en half gerst en 17 zisteren 13 loopens evene en 68 hinnen.

Inmiddels dat men in Brabant en in de Kempen de beleening der domeinen verpandde, had Philippus het voornemen opgevat van naer Spanje te vertrekken, niet alleenlyk ten gevolge van eenen byzonderen haet, dien hy de Vlamingen toedroeg, en welke reeds morden over de nieuwigheden, die hy in de Nederlanden wilde invoeren, maer ook uit politieke redenen, en nog meer om zich niet omringd te zien van de beroerten, welke hy aen Vlaenderen ging berokkenen, hetwelk Grandvelle, die de woelige inborst der Vlamingen, wanneer men hunne voorregten fnuikte en veranderingen wilde doen aennemen, goed kende, aen hem had voorzegd.

Voor zyn vertrek had hy nog eene moeijelykheid uit den weg te ruimen, namelyk het kiezen van den persoon, aen wien hy het gouvernement zoude toevertrouwen. Twee prinsessen, beide van zyne familie, vroegen dit ambt, te weten: Christina, hertogin van Lorreinen, dochter van Christirn II, koning van Denemarcken, en van Isabella van Oostenryk, zuster van keizer Karel V, en Margaretha, hertogin van Parma, natuerlyke dochter van den genoemden keizer. De eerste was door haer verstand en vele andere goede hoedanigheden aenbevelingswaardig om goed te heerschen; maer daer zy van de Vlamingen werd bemind (zelfs waren er verschillende, die het bestuer voor haer vroegen) mackte deze daedzaak haer by den koning verdacht; die derhalve Margaretha van Parma boven haer verkoos, aen welke hy het bestuer van al zyne provinciën in de Nederlanden toe-

vertrouwde. Hy deed ook vervolgens vóór zyn vertrek Margaretha uit Italië komen, om er het bezit van te nemen. Zoohaest deze prinses in deze landen was aengekomen, riep hy eene algemeene vergadering der Staten zyner provinciën te Brussel byeen, in welke zich Philippus met de nieuwe gouvernante vertoonde. Granvelle, Bisschop van Arras, gaf vooreerst door een zeer bestudeerd discours in naem des konings de redenen te kennen, die Philippus noodzakten naer Spanje te vertrekken; daerna aenzocht hy getrouw aen het roomsch-katholyk geloof te blyven, en bevoel de uitroeiing der kettery en de nakoming der ordonnantiën betrekkelijk de nieuwe Bisschoppen. Borlut antwoordde uit naem van al de provinciën onder belofte van getrouwheid en gehoorzaamheid.

Vele groote leenheeren uit de Nederlanden, en voornamelyk de grave van Egmont en de prins van Oranje toonden zich zeer misnoegd, omdat de koning de hertogin van Parma boven hen verkoos, die niet alleen verschillende veldslagen hadden gewonnen, maer ook voor hem eenen voordeelligen vrede hadden verkregen. Philippus, die hiervan was onderrigt, trachtte hen met de opdragt van het bestuer van byzondere provinciën te bevredigen. Hy gaf aen den graef Lamoral van Egmont het gouvernement van Vlaenderen en Artois; aen Jan de Montmorency, heer van Courrières, Waelsch Vlaenderen met de stad Doornyk en de Tournesis. Het andere gedeelte van Waelsch Vlaenderen moest bestierd worden door Flore de Montmorency, heer van Montigny. Willem van Nassau, prins van Oranje, verkreeg het gouvernement van Holland, Zeeland en de heerlykheid van Utrecht; de graef van Aremberg, Jan Deligne, Overysseel en Vriesland. De koning deed den graef van Hornes, Philippus de Montmorency, de hoop voeden van het bestuer van Gelderland en Zutphen, dat hem door den invloed van den Bisschop van Arras, Granvelle, vroeger was ontnomen, weder te verkrygen. Doch het bestuer van deze provincie werd, na het vertrek van den koning, aen den graef van Meghem, Karel van Brimen, gegeven. Claudius de Vergy, baron van Champlite, kreeg het graefschap van Bourgondiën, Petrus Ernest van Mansfeld, het gouvernement van Luxemburg, Karel, baron van Berlaimont, dat van Namen, Joannes, markgraef van Bergen-op-Zoom, dat van Valeneyn en Cambresis, en het hertogdom van Brabant werd bestierd door de gouvernante-generaal.

Na dat de koning de gouvernementen der Nederlanden alzo gesplitst had, deed hy ook de militaire ambten verdeelen. Hy had zyne troepen in veertien afdeelingen gescheiden en stelde aen het hoofd van iedere bende de voornoemde gouverneurs.

Philippus van Montmorency werd als admiraal aengesteld, en Philippus van Stavele, graef van Harlies, tot generael van de artillerie benoemd. De koning koos terzelfder tyd de steden, waar hy een bisdom wilde oprigten. Mechelen en Utrecht werden als de zetel der aertsbisdommen aangewezen, en Antwerpen, Gent, Brugge, Yperen, St. Omer, Namen, Haerlem, Deventer, Leeuwaerden, Groeningen, Middelburg, 's Bosch en Roermonde, voor de bisdommen. Hy benoemde onberispelyke priesters en doctoren in de godsgelcerdheid, om deze bisdommen te bedienen. Granvelle verkreeg volgens zyn verlangen Mechelen, het meest winstgevend geestelyk gebied.

Intusschen dat de nieuw genoemde bisschoppen bezit van hunnen zetel namen, bezocht Philippus Gent en deed er zyne zuster Margareta in hare hoedanigheid als gouvernante-generael der Nederlanden erkennen. Hy vergaderde daer ook het kapittel van het Gulden Vlies, dat het laetste van dit order is geweest, om de plaetsen der overledene ridders voltallig te maken. Er werden tot ridders geslagen: Frans II, koning van Frankryk, overleden in 1560.

Gui Baldo de Montfeltre de la Rovere, hertog van Urbin, overleden in 1574.

Marc Antoine Colonne, hertog van Taghàczzo en Palliano, overleden in 1585.

Philippus de Mommorency, heer van Archicourt, Wimpy, Farbus en Auberlieu, overleden in 1566.

Baudewyn de Lannoy, heer van Tourcoing, Molembais en Solre; Willems van Croy, markgraef van Reuty, burggraef van Bourbourg, heer van Chievres, Meulant enz., overleden in 1565.

Florentin de Montmorency, heer van Montigny, Wimpy, Hubermont en Leuse, overleden in 1570.

Philippus, graef de Ligne en van Faulkenberg, baron van Wassenare, overleden in 1583.

Karel de Lannoy, idem.

Antonius Delalain, graef van Hoogstracten, heer van Ronsele, overleden in 1568.

De koning had daerenboven nog vier ridder-halsbanden voorbehouden, om ze te geven aen wie hy het geradig mogt vinden. Deze werden later overhandigd: aen Joachim, baron van Neuhaus, overleden in 1584.

Karel IX, koning van Frankryk, overleden in 1574.

Jehan van Oostenryk, gouverneur-generael der Nederlanden, overleden in 1578.

Erich, hertog van Bruinswyck en van Lunenburg, overleden in 1584.

De koning Philippus II wilde niet dat er gedurende deze pleg-

tigheid, ter oorzaak van de dood van zyn schoonvader Hendrik II, volgens gewoonte, vieringen plaats hadden; integendeel beval hy aen zyn hof van rouw te dragen. De prins van Oranje kreeg inmiddels bevel van naer Parys te vertrekken om aen de nieuwe koningin van Spanje de pligtplegingen van rouwbeklag over de dood van den koning haren vader af te leggen. Hy zond haer ter zelve tyd tot bewys van zyne belofte een juweel van eene weerde van 80,000 *lis d'or* (1), haer tevens verzoekende zoo spoedig mogelyk hare reis naer Spanje te onderneemen, waarheen hy zich ook begaf, om zyn huwelyk te voltrekken. De zelfde prins van Oranje werd ook gelast om aen den Dolphyn, zynen schoonbroeder, die door de dood zyns vaders den franschen troon, onder den naem van Frans II, had beklommen, den ridder-halsband van het Gulden Vlies te behandigen, eene ceremonie welke insgelyks eenvoudig plaats had, doordien het hof in den rouw was. Zoohaest de prins van Oranje zynen last had volbragt, keerde hy naer Vlaenderen weder, om er aen den koning Philippus rekening van te geven.

Eindelyk was alles voor het vertrek van den koning in gereedheid gebragt. De monarch wilde, alvorens de Nederlanden te verlaten, zyn narigten aen de gouvernante geven, welke hy over het bestuur der zaken van zyn gouvernement noodig oordeelde. Hy deed derhalve de gouvernante op zekeren dag in de tuinen van het paleis te Brussel komen, alwaar hy al wandelende met haer een lang gesprek hield, welke alleen op de strenge uitvoering van de *edicten*, die hy tegen de Ketteren had doen afkondigen, te neer kwamen; ook maende hy haer aen, dat zy haren invloed moest doen gelden om de *Inquisitie*, aen wat prys het mogte zyn, in de Nederlanden in te voeren, vermits hy van gevoelen was, het uiterste kwaed door geweldenary te bevechten. Hy voegde er by, dat deze inrigting niet met de privilegiën, die hy gezworen had te handhaven, srydig waren, maer integendeel, dat daerdoor deze voorregten onwankelbaarder en bestendiger bleven, en men aen de Vlaemingen geen grooteren dienst konde bewyzen, dan hen van de kettery te bewaren. Hy vermaende de hertogin ter zelve tyd, zich te mistrouwen van de groote leenheeren, wier gedrag in zake van religie hem twyfelachtig voorkwamen, en haer, door een onverzadelyken hoogmoed konden verleiden, onder het schynbaer voorwendsel van alzo tot hun doel te geraken, waertoe de omstandigheden, in welke Europa zich bevond, hun voordelliger dan in eenen anderen tyd konden wezen. De gouvernante deed aen den koning de belofte van zynen wil, zoo veel moge-

(1) Een fransch goud-liciestuk, doende alstoen 7 gulden.

lyk, uit te voeren, en stelde hem langs dien kant ten volle gerust. Philippus, hierover teenemaal voldaan, reisde naer Zeeland, alwaer zyne vloot hem wachtte. Op het oogeblik dat hy gereed was om in te schepen, en te Vlissingen gevolgd van Vlaenderen's grootsten adel, werd de prins van Oranje op eene smadelyke wyze door den koning behandeld. De prins wilde zyne hand toereiken, om hem in het schip te geleiden, wanneer de koning zynen voorarm vastgreep, en denzelven schuddende; in het spaensch (hy kon geene andere tael) zegde: *No los Estados mas vos, vos, vos*, herhalendrymael het woord, *vos* dat hy den Spanjaerd eene versmading bediedt. Door de vooraenghaelde woorden gaf hy hem te kennen, dat hy hem geenens staet wilde toevertrouwen, maer hem met een geheimen wrok bedreigde. Na deze wreede verwyting, in het openbaer uitgedrukt, wachtte zich Willem van den koning in zyn vaertuig te geleiden en wenschte hem slechts op het strand eene gelukkige reis. Willem was meer in zekerheid in de stad, waer een groote toeloop van volk naer de inschepping van den koning was komen zien. Deze ongunst had, zoo men wilde weten, voor oorsprong gehad, dat Willem 's konings voornemen wegens de *inquisitie* had afgekeurd, en aen Z. M. had doen gevoelen, dat het zeer moeijelyk zoude geweest zyn van deze inrigting in de Nederlanden tot stand te brengen, alwaer het volk zeer jaloersch van zyne voorregten was. En ofschoon deze leenheer, voor welken Karel V zoo veel achting had, vroeger van de misachting was onderrigt die Philippus voor hem gevoelde, wilde hy echter voor dien dag, wanneer hy gemelden smaed ontving, hieraen niet gelooven. Hy werd nog meer van 's konings ongunst overtuigd, wanneer hy zag, dat, in plaets van deel te hebben aen het bestuer, welke zyne voorgangers hadden bezeten, de Kardinael de Granvelle, zyn vyand, onder de gouvernante Margareta, kennis had van al de geheimen van Spanje's hof, met bevel van Willem gade te slaen, en hem geene enkele belangryke zaek mede te deelen. Deze daedzaken deden den prins besluiten zich voor zyn leven te beveiligen, daer men slechts een voorwendsel zocht om hem van kant te helpen, en van op de welwillendheid van het volk te steunen en vreemde verbonden te bekomen.

Het was niet tegen den prins van Oranje alleen, dat de koning het had, maer tegen al de Vlamingen en voornamelyk tegen den adel. Dit vermoeden was gegrond op het gedrag dat hy jegens hem altoos had gehouden, als hebbende hy nooit in dit land als gunstelingen aengenomen dan den prins Rui Gomez de Silva en de hertogen van Alva en van Feria. Wanneer koning Philip-

pus de IIe, in Spanje opgevoed, tydens de regering van den keizer, zynen vader, naer de Nederlanden kwam, zag men zulk een groot verschil tusschen vader en zoon, dat de landaerd, en bovenal de adel, eene zoo groote misachting en afkeer voor den zoon opvatteden, als dat zy genegenheid en bewondering voor den vader gevoelden. Immers keizer Karel was goedaerdig en genackbaer voor iedereen; hy behandelde vertrouwelyk verschillende natiën en sprak aen allen in hunne tael, hetwelk hem algemeen deed achten en eerbiedigen. Zyn zoon Philippus integendeel sprak zelden met iemand, vertoonde zich niet veel, was altoos volgens de spaensche mode gekleed, en sprak weinig en niet dan spaensch. Zyn vader was dapper; vlytig, stelde zich zonder schrik aen het hoofd zyners legers, om door zyn voorbeeld de soldaten aen te moedigen, en zyn zoon was lafhertig, bang en mistrouwend, zonder ooit in 'een gevecht te komen, handanigheden, waerdoor hy van de grooten en van het volk algemeen werd gehaet, en die ook voor oorzaak hadden, dat hy, volgens den ouden schryver Coomans, behalve de beste provinciën der Nederlanden, 120 millioenen goud, 100,000 Spanjaerden en 1,000,000 vreemde soldaten binnen de 25 jaren verloor. Met zooveel geld en volk had men, door de vereenigde krachten der nederlandsche provinciën versterkt, in dien tyd geheel Afrika en Azië kunnen overwinnen. Eindelyk verliet Philippus het land en ging scheep den 26^e augustus. Op het oogeblik dat hy op zyn vaertuig was, kwam een afgezondene bode, die hem de tyding van de dood van Paus Paulus IV bragt. Z. H. was den 18^e der evegezegde maend overleden.

By het ontvangen dezer tyding kon Philippus zyne blydschap niet wederhouden. Hy sloot zich vervolgens twee uren op, om aen zynen afgezant te Roomen welvoegelyke bevelen voor de keuze van eenen Paus af te zenden. Hierna stak hy in zee, en zyne vloot kwam in weinige dagen, na enen gelukkigen togt, te Laredo aen (1). Aldaer zynde, en vóór dat men nóg den tyd had van te ontschepen, ontstond er eensklaps een schrikkelijke storm, die het grootste gedeelte zyners schepen deed zinken, en al de kostbare rykdommen, die Karel V gedurende zyne reizen in Italië en in Duitschland deed, had byeen verzameld, in de zee verloor. De zeldzaamste juweelen, meubelen van eene onschatbare waarde, die de koning uit de Nederlanden en uit al de koninklyke huizen in de provinciën had doen brengen, alsmede een onherstelbaer verlies van eene groote hoeveelheid schilderyen waren voor altyd verloren. Dit ongeluk, door gebrek aen genoegzame reddings-middelen, had plaets in het zigt der haven

(1) Eene zeelaven, 8 uren van Bilbao.

en bragt Philippus en geheel zyn gevolg in de grootste verslagenheid. Behalve het verlies der schepen en de groote rykdommen, kwamen hierby meer dan duizend personen om het leven, onder welke men verschillende groote heeren en ambtenaren telde. De koning zelf onderstond een groot gevaer, vermits zyn schip, weinige minuten nadat men hem in eenen boot had doen stappen, om hem in verzekering te brengen, zonk. Deze ramp deed later aen de vyanden van het oostenryksche huis zeggen: *Dat keizer Karel de V het aerdryk geplunderd en verwoest had om de zee te verryken.*

Overigens werd de Vryheid dit jaer weinig door aanzienlyke personen bezocht, waerschyndlyk omdat dezelve eenigen tyd door de pest was geleisterd geworden. Men had, om deze ziekte te bevechten, eenen *meester* (doctor) van Sinttruyen doen komen, voor wiens reiskosten (er wordt van geene andere belooning melding gemaakt) men de geringe som van slechts 30 stuivers betaalde (1). Deze onbeduidende vergelding komt des te zonderlinger voor, wanneer men opmerkt, dat men aen de dekens en gildenbroeders van den *Ouden Handboog*, welke te Lier eenen pryskamp gingen bywoonen, 18 rynsguldens vereerde (2).

Men vindt alleenlyk aengeteekend dat de Vryheid, de volgende personen, welke dezelve bezochten, verwelkomde:

1° Mr Joosen Facuwer, die men met 4 stooopen wyn beschonk.

2° Vrouwe de gravinne van Lalaing, met haer gevolg, aen wie men 25 stooopen wyn gaf.

En 3° den heer Van Groesbeke, welke 4 stooopen wyn verkreeg.

Voor deze 33 stooopen wyn betaalde men 13 rynsguldens 4 stuivers, of 8 stuivers den stoop (3).

De inkomsten van St Pieters-kerk was ook nog al merkelyk verminderd: de offer van het geheele jaer, met de schalen rondgehaeld, had slechts 10 gulden 6 stuivers 3 braspenningen opgebracht.

De offer in der *Capelle 't heyligh Cruys in 't Sandt* (4) beliep 2 rynsguldens 13 stuivers 1 blank (5).

Na dat er al lang eene oneenigheid met de kanonikken was ontstaan over het leveren van den wyn, dien men aen de geloofigen in St Pieters-kerk gaf, als zy ter II. Tafel naderden, alsmede over de brandstoffen, het licht en andere kleinigheden,

(1) Zie hydrage, litt. B.

(2) Zie hydrage, litt. C.

(3) Zie hydrage, litt. D.

(4) Deze kapel bestaet niet meer.

(5) Zie hydrage, litt. D.

had men eindelyk deswege den laetsten van de maend mei eene overeenkomst mogen treffen (1).

Ofschoon de levensbehoeften, die wy het verledene jaer hebben opgegeven, een weinig in prys waren geklommen, was de weerde van het smout en de wierook, volgens de kerkincesters-rekening, dezelfde gebleven. De was was een halven stuiver per pond verdiend.

Het daggeld van eenen metsers beliep 6 stuivers en dat van eenen schaliodekker 8.

1659.

In het begin van 1659 handelde men nog altoos over de overeenkomst-punten van den vrede tusschen Spanje en Frankryk; maer Philippus de IV wilde geenszins toestaan dat er het koningryk van Portugael in begrepen wêrd. Hy eischte dit koningryk terug aen zyne kroon. Intusschen duurde de oorlog tusschen dezen prins en het huis van *Bragance* altoos driftig voort, en de Spanjaerden hadden Elvas reeds sedert de maend october van 't vorig jaer belegerd. Doch den 16^e january 1659 vereenigden de Portugezen al hunne kracht, randden de Spaenschen in hunne verschansingen vóór deze plaets aen, en noodzackten hen, het beleg op te breken. Zy doodden by de 4000 Spanjaerds en overweldigden een gedeelte van hun grof geschut en legertuig.

Niettegenstaende de Spaenschen den 7^e february de stad Moncon, in Arragon, op de Portugezen wonen, werd Philippus, om zoo te zeggen, door het verlies voor Elvas, gedwongen, aen het verlangen van Lodewyk den XIV te voldoen. Deze wilde het verbond, dat hy met het *Bragance's* huis had aengegaen, gestand doen. Middelerwyl sloot de Kardinael Mazarin den 8^e mei eenen wapenstilstand tusschen de twee oorlogvoerende kroonen. Sedert langen tyd had hy Mr de Lionne, staets-secretaris te Madrid, gezonden, om over den vrede te handelen, waervan de overeenkomst-punten te Parys geteekend en door Spanje bekrachtigd werden. De Kardinael Mazarin en Don Louis De Haro wilden de eer hebben van aen den vrede de laetste hand te slaen, en hiertoe reisden zy naer het *Faisanteneiland* (in de Pyreneën). De koningen van Spanje en van Frankryk verkozen deze plaets voor hunne byeenkomst, ten einde aen de

(1) Wy deelen eene kopy van dit stuk, als een specimen, van den verwarden styl van dien tyd, in de hydragen onder de litt. E, mede.

ministers gemak te geven, en zonder verplicht te zyn, van na te komen de eerste pligtplegingen en andere ceremoniën, over welke men zeer dikwyls meer woordenstryd ontmoet dan over het eigenlyke traktaat. Men stelde voor van over de rivierbruggen te maken, zoo dat ieder van zynen kant op het eiland konde komen, en van er gelykvormige verblyf-vertrekken te laten bouwen, alsook eene kamer van voren op eenen gelyken afstand der twee vertrekken. In deze kamer zouden ook twee deuren, eene langs iederen kant, gemaakt worden, waerdoor de twee ministers konden binnen komen, en beide plaats nemen op de stoelen, welke men in het midden der kamer zoude doen zetten, en welke kamer men met gelyke kosten zoude stofferen. Deze overdrevene gezindheid werd uitgevoerd.

Inmiddels dat het voorgaende gebeurde, ontvingen de wethouders van de Vryheid Turnhout, in het midden der maend januari, eenen brief van dankzegging, die de prinses van Oranje in antwoord aen de *gecoitteerden* van het land van Turnhout, op hunnen brief van *congratulatie*, de dato 8° der zelfde maend, had doen schryven, over het ontworpen huwelyk van hare dochter, de prinses Henriette, met den doorluchtigen en hooggeboren vorst Anholt von Dessau.

Den 27° february gaf de rentmeester Parys aen de wethouders van Turnhout kennis, dat er door de Staten van Brabant, voor het jaar 1659, ten dienste van Z. M. was toegestaan een buitengewoone onderstand van 120,000 rinsguldens, en dat het land van Turnhout daerin betrokken was voor 11,490 guldens 12 stuivers 5 myten. Deze som moest betaeld worden in twee keeren, de eerste helft met half maart en de andere met half april. Om hieraen te kunnen voldoen, werd er op 9° maart ter puije afgelezen, dat er 6 beden en 6 lastbeden op de burgers zouden worden verhaeld.

Den 1° maart ontvingen de wethouders van Turnhout van wege H. II. de prinses Amalia van Oranje, haer verloofschrift, dat op 19 february door Don Juan andermael voordeelig was getoekend geworden, betrekkelijk den vroeger verleenden vrydom van inkwartieringen van soldaten (1). De wethouders van het land van Turnhout zonden eenige dagen later eenen afgezant naer 's Hage, met eenen brief van dankbetuiging aen de genoemde prinses voor deze nogmaels bekomene gunst.

Den 22° derzelfde maend werd het land van Turnhout door den luitenant-gouverneur en kapitein-generael der Nederlanden tot de betaling aengemaend, welke aen den kapitein de Castanella en aen zyne compagnie was beloofd geworden (2).

(1) Zie bydrage, litt. F.

(2) " " G.

Men zond, op ontvangst van deze aenmaning, dadelyk eenen schepen naer Brussel, om in den naem der prinses van Oranje, de medewerking van Z. Exc. Devic, resident van den koning van Engeland aldaer, in te roepen, ten einde uitstel en afslag van betaling te verkrygen. De afgezondene schepen kon echter zynen last niet spoedig volbrengen, doordien de koning van Engeland te Brussel was. Deze vorst was aldaer op 17 mei, met zyn gevolg, den vogel gaen zien schieten by de groote voetboog-gilde. Aen eenen gildebroeder, een' slotmaker van stiel, was het geluk bevallen den vogel te schieten en van als koning te worden uitgeroepen.

Daer de gedane poogingen van den schepen en van den resident van Engeland, slechts by het bekomen van eenen uitstel waren gelukt, waren de bewoners van het land van Turnhout verplicht eene dubbele bede en eene dubbele lastbede op te brengen.

Met de Sinxen-dagen roofden de boschwachters van het Grootenhoutsbosch eenen nest van acht jonge wolven. De boschwachters bewakten hiervoor van de regering der Vryheid 12 gulden.

Tydens de begankenis op den feestdag van *Portiuncula* (2 augustus) was er in St. Pieters- en in de Paterskerk zulk een groote toeloop van volk, dat de aelmoesenijs met de schotel, in die twee kerken, 26 gulden 12 stuivers rondhaelden. In 1659-1660 offerden de communicanten in St. Pieterskerk, *als zy tot de II. Tafel gingen*, 379 guldens 14 stuivers en $\frac{1}{2}$ braspenning.

Door het vergieten der klokken en het verbeteren van het gelui, dat men in dit jaer bewerkstelligde, werden de kerkenregten te Turnhout veranderd en verhoogd; men moest namelyk betalen :

1° Voor de begrafenissen met het grootste gelui, wanneer de uitvaart en de begrafenis zamen geschiedden, 10 gulden; geschiedde de uitvaart later, 13 gulden; het waslicht niet minder dan 30 ponden, en voor de grafplaats in de kerk 3 gulden 12 stuivers.

2° Voor het tweede gelui, voor de begrafenis en uitvaart, als zy zamen plaats hadden, vier gulden; wanneer de uitvaart later werd gehouden, vyf gulden; voor de grafplaats in de kerk, 3 gulden 12 stuivers, en het waslicht niet minder dan 18 ponden. Als de begrafenis op het kerkhof plaats had, maer 12 ponden.

3° Voor het derde gelui, dat met de *noon-clocke en de groote schelle* geschiedde, voor de begrafenissen en uitvaerten, zamen 12 gulden en 6 ponden waslicht.

En 4° voor de kinder-begrafenissen, het gelui met *dry gròote schellen*, 37 stuivers en 3 ponden waslicht voor hen, die in de kerk werden begraven.

Men kocht ook dit jaer voor de genoemde kerk, van de eerw. priorin des kloosters van *Mater Theresia*, genaemd de *spuensche Theresen*, te Antwerpen; eene nieuwe remonstrantie, die 508 gulden en 15 stuivers kostte; alsmede eene zilveren *ciborie*, voor welke men 161 gulden 4 stuivers gaf.

Ondertusschen dat de byeenkomst der bemagtigden, de Kardiniaal Mazarin en Don Louis de Haro, voor het sluiten van den vrede, nog onbepaald was, brak er te Antwerpen, in het begin van augustus, een oproer over het vonnis der posteryen los. Die oproer werd aengevoerd door de dry aanbachten der schippers, meerschen en wevers, welke, behalve de uitplundering van het huis van den burgemeester Van Halmale, vele ongelukkige gevolgen had (1). Dat er personen van het land van Turnhout in dien oproer zich gewaegd hadden, is buiten kyf, vermits de wethouderèn Mertens, Haspart met den secretaris Gerardi en den heer Vaes, klerk van den bloede te Turnhout, de wethouderen kwamen aenzoeken, om zekere personen als getuigen te onderhooren.

De hoofdschout en de schepenen ontvingen de genoemde heeren op eene heusche wyze, en gaven te kennen, *dat zy ten voordeele der justicie bereid waren, alles uit te voeren, wat zy behoudens eed en eere vermogten te doen.*

De stad Antwerpen werd ten gevolge van dezen opstand door den markgraef Carracena, prins van Condé, zoowel te water als te lande geblokkeerd. Deze markgraef en de spaensche ambassadeur Don Stephano de Gamarra met de andere ministers van Z. M. namen hun verblyf op het kateel aldaer.

Om Antwerpen in te sluiten, had men zeker vele krygslieden noodig; en deze begingen niet alleen in de omstreken; maer ook in de Kempen groote strooperyen. Zelfs het vyandelyk garnizoen (de Franschen) te Herenthals deed dusdanig veel strooperyen op de dorpen in de Kempen, dat men overal de wegen oproef en afperkte.

Het land van Turnhout, om van deze strooperyen bevryd te zyn, verceerde aen den graef Gittouwe, luitenant-kolonel van het garnizoen te Herenthals, zes zakken haver, alsmede voor zyne keuken 7 koppelen kapuinen, 2 vette lammeren aen 7 gulden het stuk en 8 kiekens.

(1) Men zie hierover de historie van Antwerpen door Mertens en Torfs (bladzyden 478 en volgende), 5^e tydvak, 4^e hoofdstuk.

Aen den graef de Lussan zond men 7 watersneppen aen 7 stuivers het stuk, 54 vinken aen 3 stuivers het dozyn en eenen haes, waervoor men 24 stuivers betaelde.

Daer de prinses Amalia van Oranje van de strooperyen in de Kempen kennis had gekregen, vond zy het noodzakelyk van op 10 augustus eenen dienstknecht met eenen voerman naer Turnhout te zenden, om de herten in de warande levendig te vangen. Deze personen werden in den *Moriaen* gelogeerd en deden hier in de warande brengen tydens dat men de herten vong. Men betaelde hiervoor vier rinsguldens.

Het was ook in de eerste dagen van de maend augustus dat de vorst Anhalt von Dessau, van wien wy vroeger hebben gesproken, met de prinses Henriette van Oranje in den echt trad. De jonge gehuwden verbleven eenige dagen by hunne moeder, de prinses Amalia, op haer hof te Ryswyck, by 's Gravenhage. De wethouderen van Turnhout hadden besloten van voor het huwelyksfeest te zenden 6 dozynen koppelen kapuinen en anderhalf dozyn *maels*. Later, wanneer de prinses Amalia met de jonge echtelingen naer Berlyn was vertrokken, zond men hun nog 29 koppelen kapuinen.

Middeleryl waren de toebereidselen voor den vrede op het faisanten-eiland afgewerkt, en de eerste byeenkomst van de twee ministers (Mazarin en Haro), vergezeld van hunne geheimschryvers, geschiedde den 13° augustus, en in minder dan twee maenden, na 24 beraedslagingen, werd de vrede gesloten. De voorname artikel hiervan, had het huwelyk van de infante Maria-Theresia, oudste dochter van Philippus den IV, koning van Spanje, en van Isabella van Frankryk, dochter van Lodewyk XIII, ten doel. Daer er vele artikelen (immers er zyn er 124), weinig of niet ons land betreffen, zullen wy slechts hiervan een kort uittreksel geven.

De 22 eerste artikelen zyn meest alle betrekkelyk den handel. De 23° bepaelt het evengemelde huwelyk. De andere hebben voor hoofdinhoud: 4° Dat Lodewyk XIV bezitter zoude blyven van het graefschap Artois, Arras, Herdin, Bapaume, Bethune, Lillers, Lens, St Paul Terouane, enz.; in de provincie van Vlaenderen van Gravelines, van de forten Philippus, van Sluis en Hannuin, van Bourburg, van St Venant en derzelver landvoogdyen; in Henegouwen; van Landrey en Quenoy met hunne afhankelykheden; in Luxemburg, van Thionville, Montmidi, Damvilliers, van het regtsgebied van Troi, het kasteel en het regtsgebied van Chavanci en van Marville, enz. 2° Dat de katholyke koning aen Frankryk zoude wedergeven Rocroi, le Catelet en Lincham, alsmede Verceil aen den hertog van Savoyje.

3° Dat Lodewyk de XIV in de Nederlanden zoude terug geven : Yperen, Audenaerde, Dixmuyde, Veurne, Mérvillo; op de rivier de Lys, Méenen en Commines; bovendien in mangeling met Mariembourg en Philippeville, St Winoc en deszelfs koninklyk fort in Italië, enz. 4° Dat de katholyke koning zich verbond de oproerige Catalanen vergiffenis te schenken, en dat de christelyke koning ook alzoo zoude handelen met de bezetting van Hesdin, die tydens den oorlog tegen hem was opgestaan.

Na het sluiten der vredes-artikelen moest men den akt van huwelyks-voorwaarden vaststellen, hetwelk vele moeijelikheden te weeg bragt. De koning van Spanje bedong den afstand van de kroon van Spanje, hetgeen Lodewyk de XIV niet verlangde te doen. De reden waerom Philippus hierop aendrong, was, dat hy slechts twee prinsen in de wieg had, waervan de eene gedurende de onderhandeling stierf, en de andere, ziek zynde, korten tyd daarna overleed, dusdanig dat Philippus geen manlyken erfgenaem had, vermits Karel II maer in 1661 geboren werd. Lodewyk de XIV, door de infante te trouwen, konde later op de vorstelyke regering van Spanje, ten nadeele van het huis van Oostenryk, aanspraak maken. Na verschillende betwistingen geraakte men het eens, en Lodewyk beloofde den bedoelden afstand, welken men op de openlykste en plegtigste wyze bepaelde; edoch de Kardinael verwachtte wel dat dezelve geene plaets zoude hebben, indien het den koning, zyn' meester, niet behaegde. De vorst had hem hiervan onderrigt en doen verstaen, dat men wel een voorwendsel zoude gevonden hebben, om dit heletsel, dat zyne Christelyke Majesteit kwelde, te doen verdwynen.

Dit geregeld zynde, moest men over de huwelyks-gift; die Philippus aen zyne dochter wilde geven, overeenkomen. Don Louis de Haro wilde dezé op de overwinningen, die de koning sedert de oneenigheid over de onderhandeling te Madrid, had gemaakt; maer de Kardinael bleef onwankelbaer, te kennen gevende, dat het genoeg moest zyn, dat de koning afstand had gedaen van zoo vele koningryken; waervan de infante de vermoedelyke erfgename was, zonder haer te willen berooven van hare huwelyks-gifte, welke eene schadeloosstelling moest daerstellen. Na langen tyd over de som; de geldspecie en de betaling getwist te hebben; kwamen de ministers overeen; dat de infante voor huwelyks-gifte aen den koning zoude bybrengen eene som van 500,000 gouden kroonen, betaelbaer een derde by het huwelyk der infante, een ander derde een jaer later, en het laetste derde zes maenden na de tweede betaling.

Eindelyk, na dat alles geregeld was, werd de akt van den te

doenen afstand schriftelyk opgesteld, welke door zyne Christelyke Majesteit en de infante onderteekend en hy eede bevestigd werd. Deszelfs inhoud luidde : *Dat zyne zeer Christelyke Majesteit afstand deed van alle regten, eischen, vervallen, en van den kant zynner toekomstende gemalin nog te vervallene erfenissen, op al de koningryken van Spanje, erfelyke landen en andere goederen, zoo wel voor haer als voor hare opvolgers, en van niets van den koning Philippus den IV, van zyne opvolgers of erfgenamen te eischen dan alleentlyk de 500,000 gouden kroonen voor huwelyks-gift aen de Infante beloofd, met welke som hare genoemde Majesteit zich zoude bevredigen, zonder ooit andere vorderingen dan de voormelde te verlangen.*

De akt van afstand door de Infante aen de Staten van haren vader en zyne opvolgers, werd op dezelfde wyze opgesteld, behalve de verandering van naem, en waerin duidelyk werd uitgedrukt *van hoegenacmd niets te eischen dan alleentlyk de som van 500,000 gouden kroonen.* Echter, daer Spanje zich in de onmogelykheid bevond van deze som ten volle te voldoen, werd dit gebrek van betaling een voorwendsel, dat de koning van Frankryk later te baet nam, om den afstand niet als geldig te doen aanzien, hetgene de Kardinael Mazarin had voorzien, wel wetende, dat de geldspecie, na zoo lange en droevige oorlogen, zoo zeldzaam in Spanje als in Frankryk waren.

Wanneer de huwelyksvoorwaarden alzoo geregeld waren, zond men den maerschalk Grammont naer Madrid om de infante ten huwelyk voor koning Philippus te vragen, welke dit op de gemelde conditiën toestond en waervan de maerschalk aen zyn meester berigt bragt. Zoohaestals Lodewyk deze tyding ontving, vetrok hy in alleryl naer *St. Jean de Luz* om de infante op de grenzen te ontvangen. Dit was in 't begin van het jaer 1660.

Middelerwyl en voor dat dit vredestraktaet, dat den 7e november 1659 werd gesloten en geteekend, bekend was, beslisten de wethouderen der Vryheid; den 21e oktober, van vertrouwde persoonen naer Antwerpen te zenden, om te vernemen welk oorlogsvolk daér voor de stad gekampeerd lag. De hoofdschout, de licenciat en de secretaris Proost en Jan Menten, vakenier te Arendonck, werden met deze taek gelast, en tevens aengesteld, om, des noods, naer Brussel te reizen, om Don Stephano de Gommara over de vrystelling van inkwartiering van soldaten te spreken. Een expressen bode werd ook naer den Haag gezonden, om de prinses Amalia daarvan te verwittigen.

De voornoemde gedeputeerden waren vertrokken, wanneer

men den omzendbrief van den markgraaf van Antwerpen, de dato 26^e der zelfde maend, ontving (1).

De condeesche ruitery bezette en logeerde in de dorpen rondom Antwerpen.

Den 28^e derzelfde maend werd er door de *gecoitteerden* van den lande van Turnhout, op het schryven van den commandant La Force, te Herenthals, besloten, van dadelyk den hoofdschout, den licentiaet en den secretaris Proost, den schout van Gierle, Steenhuysen, en den secretaris van Beersse, naer de genoemde plaets af te veerdigen, met verscheidene provisie van wildbraed, die de licentiaet Proost met zyne bakkarre voor de officieren moest mede nemen, en hun de *sauvegarde* vertoonen (2). Het garnizoen van Herenthals eischte dagelyks voor zyne *sauvegarde* 60 pattacons.

Twee dagen later vertrokken de voornoemde persoonen andermael naer Herenthals, met den schout van Lille en Govaert Geens, van Arendonck, ten einde aen te dringen om de eischen van het garnizoen te zien verminderen. Men gelukte hierin, met de medewerking van den commandant Laforce, aen wie men 7 koppelen kapuinen vereerde, met een accoord aen te gaen van 40 pattacons 's daegs te betalen.

Het was hoogst noodzakelyk geworden, dat men met het garnizoen van Herenthals eene transactie sloot. Immers, wanneer men de extracten leest, onder de bylagen L^a M medegeedeeld, zal men kunnen overwegen hoe veilig het te Turnhout, in de plaets zelve, was. Men was verpligt van de peerden der *gecoitteerden* des lands, welke men in de gebouwen van het Gasthuis opsloot, door eene wacht te doen bewaren. Desoldaten kwamen aldaer de gedeputeerden en de gasthuisnonnen bedreigen van hen met geweld te zullen overvallen. De gedeputeerden moesten zich ook door leidsmannen doen vergezellen, om alle ongevallen te voorkomen.

Men kan hieruit afleiden, hoe het op de dorpen in de Kempen, welke geene groote voorsprack hadden, gelegen was.

Op het einde der maend november reisden de rentmeester Pauli, de licentiaet en de secretaris Proost naer 's Hage, om de prinses Amalia te verzoeken van nieuwe *sauvegarden by den markies de Carracena te solliciteren*. Hare Hoogheid had reeds by haren cozyn, den graef de Coligny, welke het garnizoen te Diest commandeerde, deze gunst voor de Vryheid verkregen (3).

Den 16^e december gaf de gouverneur-generael, de markies

(1) Zie bydrage, litt. I.

(2) „ „ „ II.

(3) „ „ „ M.

de Carracena, dezelfde *sauvegarde* aen het land van Turnhout, voor de vrylating van inkwartiering van soldaten, zoo als te Don Juan; den 19^e february te voren, had verleend.

Den 3^e december ontving de hoofd-officier van het kwartier van Turnhout eenen brief van de Staten van Brabant, van den 1^e dier maend, meldende, dat het onmogelyk was, mits den uitstel der afkondiging van den gesloten vrede, van het oorlogsvolk langer in de steden van de provincie te houden, zonder onderstand voor hen of hunne peerden; dat de subsidie van 120,000 rmguldens daertoe niet genoegzaam was, en dat, om de bewooners van het platte land van alle uitplunderingen en knevelaryen te bevryden, het hoogst noodig was, voor en alcer er eene nieuwe subsidie werd voorgesteld, van gelden aen 6 o/o te verschieten, welke later op de op te brengen belastingen zouden worden gekort. De hoofd-officier en de *gecoitteerden* werden ook aenzocht om desaengaende te beramen van den 6^e der maend december tydelyk met de noodige magtiging, zich voor middag ten stadhuijze te Antwerpen in de Staten-kamer te laten bevinden (1). Ten gevolge van deze byeenkomst werd er op het einde dier maend aen het leger 150,000 gulden per *anticipatie* gegeven.

Denzelfden dag, den 3^e december, kregen de wethouderen, met eenen ruiter, eenen brief van den commandant van Herenthals, welke te kennen gaf, dat de graef de Bonteville hem het land van Turnhout had aenbevolen, en dat ze van het garnizoen van Herenthals geene afpersingen meer te vreezen hadden (2).

In zitting van 12 december gaven de wethouderen van Turnhout aen de gedeputeerden van het land te kennen, dat de raedsheer van de prinses Amalia van Oranje, Motzfelt, met den markies de Carracena en den ambassadeur van Spanje, don Stephano de Gamarra, over de vrywaring van oorlogsvolk, en over de gedane buitensporigheden door de condeesche soldaten van het garnizoen te Herenthals, had gesproken, en alle voordeelen voor hun land had bekomen, mits dat het land van Turnhout aen den markgraef van Antwerpen zoude betalen 6000 guldens, welke hy eischte voor scheepsvracht en verteer van soldaten. In dezelfde zitting besloot men, van den raedsheer Motzfelt voor zyne gegevene moeite te bedanken, en hem ook, boven zyne verteerde kosten, eene som van 150 gulden te vereeren.

(1) Zie bydrage, litt. K.

(2) „ „ „ L.

In 1759 duerde de bloedige oorlog in Duitschland tusschen de keizerin Maria-Theresia en den koning van Pruissen nog altoos voort. Er waren ook bestendig in de Vryheid recruteurs van het regiment Los rios, om manschappen voor het leger te werven. Zekere Jan Daemen, van den Ouden Bosch, was zoo vermetel, van zich als pruisische werver te Turnhout aen te bieden, maer werd dadelyk gevangen genomen en naer Antwerpen overgebracht, alwaer hy genade verkreeg, doch gebannen werd (1).

Op den 5^e january vernachtte te Turnhout het regiment van den graef d'Arborg. Men betaalde voor logement met voeding voor deze soldaten, per dag en per man, 3 stuivers.

Door evengezegden oorlog waren de kempische bewooneren niet veilig. Deze streek was dusdanig met deserteurs en vagebonden geplaegd, dat men den 27^e january en volgende dagen overal algemeene patrouillen deed, om die landloopers en kwaedwilligen te vangen en te verdryven. Men gelukte hierin ten deele, doch eenigen tyd later werd de pachter Jan Mattheeuwsen, te Severdonck, door verschillende rondzwerfers geheel en al uitgeplunderd.

In het begin van de maend february aenzochten de Turnhoutsche wethouderen ontlasting of vrydom van den 20^e penning, voor de eigendommen van den hertog de Silva Taronca, namelyk voor het Grootenhouts-bosch en zyne molens. Doch de gouverneur-generael antwoordde den 17^e daerop volgende, dat, alvorens er over hunne vraag konde beslist worden, zy verschillende geloofwaardige stukken moesten inleveren betrekkelyk de lasten, welke het huis van Oranje had betaeld, sedert het tractaet van Munster (1648), of ten minste van den tyd der inbezitstelling der heerlykheid tot het jaer 1696, tydstip van het dekreet van den keurvorst van Beijeren.

Dit voorbeeld, door de wethouderen gegeven, had te Turnhout dadelyk navolgers, want al wat maer eenigen rang in de wereld had of tot den geestelyken stand behoorde, wilde vrydom van accyns en andere lasten genieten (2). De ordonnantie van de keizerin Maria-Theresia, van 20 juny, wegens de verhooging van 30 stuivers op ieder aem wyn, stelde hier een zeker einde

(1) De hoofdschout trok voor deze inhechtenisneming eene premie van veertien guldens.

(2) De rentmeester Van Gastel, de heer Vermanden, de maelder Hendrik Meirmans, de paters-Minderbroeders, de kanonikessen van het H. Graf, de kloosterheeren van Corsendonck en de Gasthuisnonnen, beweerden allen hiervan te moeten vry zyn.

aen (1). Immers het art. 2 van de voormelde ordonnantie luidde: *Dat niemandt van dezen last en sal exempt nochte vry wesen, 't sy geestelycke, 't sy werelycke, oorloghsman of andere van wat staet, conditie of qualiteyt hoe exempt of te geprivilegieert deselve oock souden konnen wesen, oock niet de biddende ordens.*

Het 8^e artikel der gemelde ordonnantie was betrekkelyk den invoer van de wynen van Duitschland, van den lande van Luik, en daerby werden Baerle-Hertog, Poppel, Arendonck, Turnhout, Desschel, Baelen, Veerle en Meerhout als grenskantlooren in de Kempen aengeduid.

In dit jaer mackten de Turnhoutsche wethouderen en stelden in zwang twee ordonnantiën, de eene wegens het verkoopen van den zeevisch in de myn, op 24 meert, en de andere, nopens de betaling der lasten aen de collecteurs, op 23 juny.

Den 26^e mei nam zekere W. Van Dun voorwaerdelyk aen, om voor 180 gulden eenen nieuwen wyzer op den toren van Sint Pieters-kerk te maken. Deze wyzer moest 10 voeten en 2 duim diameter (middellyn) hebben, en met *jesuwite goud* verguld worden.

Op den 27^e derzelfde maend kondigde men te Turnhout eene keizerlyke ordonnantie af, waerby werd te kennen gegeven, dat de omstandigheden, die het verbod van den uitvoer der granen hadden te weeg gebracht, kwamen op te houden, en dat het voortaan toegelaten was van de granen, even als vóór het verbod, uit te voeren (2).

Den 31^e mei deed de gouverneur-generael, de hertog van Lorreinen, aen den markgraef van 't land van Reyen (Antwerpen) kennen, dat de kwartieren van Gheel en Herenthals, welke het vorig jaer troepen hadden moeten houden, voor den inval en de afpersingen van vyandelyke benden af te weren, aenzochten van de kosten daervan door de zeven kwartieren van Antwerpen te doen dragen, en dat Z. H. het ook billyk vond, en bevoel dat de buitengewoone kosten, hierdoor veroorzaekt, alzoo werden verdeeld en voldaan, dewyl die zending van soldaten de algemeene bescherming ten doel had gehad (3).

De geestelyke en wereldlyke overheden van Turnhout bekwamen den 27^e july van de keizerin Maria-Theresia een octrooi, om de *restauratie* van St. Pieters-kerk te kunnen voltrekken, van alnog 6000 guldens wisselgeld te ligten.

(1) Sedert 10 december 1634 waren deze regten zonder verandering op 21 stuivers gebleven, alsdan moesten zy 31 stuivers betalen.

(2) Zie hydrage, lit. O.

(3) „ „ „ P.

Zoo als men in het stuk, dat wy in de bydrage onder de litt. Q mededeelen, kan zien; betrachte de hertog van Lorreinen, de gouverneur-generael des lands, den inwendigen handel en de fabrieken te bevoordeelen, met de betaling der regten binnen het ryk op de goederen van inlandschen oorsprong te doen verdwynen, en van deze regten op den invoer van buitenlandsche koopwaren te heffen. Hy bevoel derhalve aen de wethouders van hem eenen stact te doen toekomen, welke de verschillende regten, die er werden geheven, deed kennen.

Overigens vierde men dit jaer te Turnhout, met luister, behalve den geboorte-dag van hare Keizerlyke Majesteit, dry behaalde overwinningen op het pruisische leger, namelyk: eene in de maend january, eene in de maend augustus (door de Russen), alstoen geallieerden van de keizerin, en eene derde in december van de troepen van generael Daun.

De constabels van de stadsgilden bekwamen hiervoor, even als vóór het vergezellen van de processie op kermiss-zondag, van de Vryheid Turnhout kleine belooningen. Stads financiële toestand liet echter in dien tyd veel te wenschen over. Men moest jaerlyks voor opgehaelde kapitalen ruim 3200 guldens intresten betalen.

Verder achten wy het andermael onnoodig over de vooraengehaelde gebeurtenissen van de jaren 59 der dry vorige eeuwen, die sommigen den goeden ouden tyd noemen, eenige opmerkingen te maken. Ons dunkens waren zy niet te benyden, maer lieten veel te verlangen over.

Ten slotte moeten wy UEd. nogmaels onzen welmeenenden dank betuigen vóór uwe medewerkingen en raedgevingen; wy durven voortaan nog op dezelve rekenen. Immers de afrekening met Oud-Turnhout zal zekerlyk moeilijkheden veroorzaken; doch laet ons in alle omstandigheden toonen, dat wy, zonder wrok, niet dan billykheid en regtveerdigheid vergen.

Aldus gedaen en voorgelezen in de openbare zitting van den gemeente-raed te Turnhout, datum als boven.

Ter ordonnantie :

De Burgemeester,

De Secretaris,

J. A. A. DIERCKX.

P. J. HEUVELMANS.

BYDRAGEN.

—
1559.
—

A.

EXTRACTEN UIT DE REKENING VAN DEN RENTMEESTER
GOEVAERT HUYVS.

Den 9 aprilis betaelt ter ordonn. van Scepenen voor een hode dye de tydinghe bracht dat peys was een Phs daelder doende 55 st.

EXTRACT UIT DE KERKMEESTERS REKENING 1558-1559.

Betaelt voor een nief vaentje te maecken om op den Thoren te steekene en een steen keersen om te verlichten om dat peys was, samen 16 stuivers.

B.

Peeter Clerex bet. voor eenen meester dye van Sint Truyen gecommen was in den tyt van den pesten ter ordonnantie van Scepenen 50 st.

C.

Betaelt de Deekens van den ouden handboghe doen sy na Lier trocken ter ordonnantie van Scepen de somme van 18 Rynsgulden.

D.

Betaelt Adriaen Van der Oustraten voor 4 stopen wyns geschonken van weghen der Vryheyd, Mr. Joosen facuwer noch myn vrouwe de gravinne van Lalaing 2⁵ stopen ende de heer Van Groesbeke 4 stopen. maect t samen 53 stopen tot 8 stuyvers de stoop 13 Rinsgulden 4 st.

E.

EXTRACT UYT SCHEPENEN REGISTER DER STAD EN VRYHEID TURNHOUT.

Alsoe sekere questie en proces was geresen in den raide ons heeren des Coninex geordonneert in Brabant tusschen dye kerkmeesters ende met hen gevuecht schepen gesworen en gemeyn ingeseten der Vryheyd van Turnhout jmpetranten ende die deken capitele en andere van den collegiale kereke van S^c Peeters tot Turnhout ende oirsproncke nemende tvoors. process als dat dye vs. jmpetranten hadden te kennen gegeven hoe dat de voors. van den capitele hadden dye twee derden deele van den grooten thienden in de vs. Vryheyd en parochie van Turnhout gelegen, ende gemerckt dye groote en excessive reparatien dye dagelycx dye kereke van Turnhout behoefden ende niet mogelyk en waere die voirs. kereke te onderhoudene in behoefelycken en nootelycken reparatien metten innecomen en renthen dye de voirs. kereke mochten hebben, dat dairomme dye vs. van den Capitele souden gehouden en schuldigh zyn mede ten respecte van de vs. thiende in de voirs. reparatie te contribuieren often minsten nae racte en dair toe dat die vs. van den caple zouden der voirs. kereke schuldigh zyn te laeten volgen het 2° jaer vruchten als eenich van den canoniccken souden mogen afstuygh worden navolgende der erectien der vs. Capitele ende alsoe van dese en andersints waere geschaep groote *litis pendente querelen* en processen te resulteren hadden dye voirs. partyen tsamen gehouden minnelycken convocatie en vhalyccken respective d'een den anderen in redenen verstaen en naer dyen voirs. deken en caple in heur lieden regard en dye voirs. seepen en gesworen der Vryheyd van Turnhout hadden overleecht den staet van den kereke reparatie ende andersints geconsidereert respective haer saecken ende condition om twist geschillen ende ander inconvenienten te verhuedene ende unie ende vrintschappe te houdene syn de voirs. partyen geaccordeert ende by forme van transactien overcomen in der forme ende manieren navolgende.

In den eersten dat van nu voirtaene die voirs. deken canoniccken en caple altydt ten eeuwighen daghen sullen selve tot heuren last draeghen ende en selven doen administreren den wyne dye men behoeft en geleverd moet worden in der voirs. kereke van Turnhout ende oeyk binnen de godshuysse van Turnhout om misse te celebreren; en allen den tyde van den jaere hylig daeghs ende andersints, ende tot dien oeyk den wyn distribuieren ende geven den particulieren persoonen die binnen middele tyden zullen gaen ter tafele Godts zonder eenighen cost ofte last van der kereke van Turnhout vs. dies soe sal t voirs. capittel hebben ende behouden den offer van sulcke particuliere persoonen buyten hooghtyden ofte gemeyne aflaten ofte daegen van t communiceren het weirdige hylige Sacrament alsoe ter tafele Godts gaende maer den wyn dye gegeven ende gedistribueert sal worden jaerlycx op de vier hooghtyden aflaten en andere gemeyn communicatien tot des taefels Godts ende des daerof dependeert sal gegeven ende geschonken worden by den kerkmeester van der voors. kereken, oft ter tydt wesende, ende den offer dye alsoe voor den vs. wyn gegeven ende geoffert sal worden sal t selve comen ende wesen ten proufeyte van den vs. kereke met seclusie van dyen van den voors. caple heure parochiaen ofte ymandt anders van heuren wegen dies sullen oeyk dye voirs. van den capitele ongelast wesen eenigen wyn te moeten leveren binnen der cappelle van sint Theeuwouts den welcken dye voirs. cappelle voirts dragen sal tot heuren last des soe sullen dye voors. kerkmeesters jaerlycx den capitele laeten volgen alsulcken drye potten wyns als die voors. kereke is heffende op diverse panden die men hen bewysen sal en daer en boven noch jaerl. betaelen dye sommen van 4 rinsg. 12 st. te redimeren den penninck xvi met conditie oeyk dat er sal onderhouden een oude degelycken scamelen ende getrouwen persoon ende inseten deser Vryheyd dye in der kereken voirs. sal leveren waslicht en broot van wegen der kereken voirs. ende den wyn vs. den genen die sullen willen celebreren op alsulcken profeyten ende emolumenten als jegenwoordelyk Jan Van Roye heeft van den heyligest ende wanneer t selve vaceren sal sullen die voors. van den capitele moijen en gehouden zyn sulcke psoon oft psoonen te presenteren den wethouderen alhier die welcke heur discretie en dispositie zullen daer inne mogen gebruyken sulcke persoon te aenveerdene oft ymandt anders die mitter waer, daer toe te stellen ende t ordineren, welke persoon niet alleenelyk sal goede slaen den voors. wyn broodt en waslicht maer goede toesicht nemen in t gene der kereke soude mogen aengaen ende profiteren, Item sullen oeyk die voors. kerkmeesters afteer tydt wesende nyet meer gehouden syn den voors. van den capitele te leveren ofte geven eenige colen ofte subsidie tot eenighen brandt des winters, maer sullen die voors. van den capitele dat

voertaen selve doen tot heuren cost en last gelyck men dat gewoonl. heeft geplogen te doen van den kerckenwegen, ende aengaende den ruete keerssen die die voors. van den caple ende capellaenen behoeven om haer getyden te lesenen in den mettenen is geconditionneert dat die voors. kerkms oft ter tydt wesende sullen die rueten keerssen leveren den voors. heeren van cap. canoniccken en capellaenen die zy in der mettenen naer ouder usantien in der redelyckheydt behoeven sullen, des soe sullen die voors. kerkmrs ofte tydt wesende, hebben ende t henwaerts nemen allen die wassen spinde die in alle vuytfaerten kerekelycken gegeven en geoffert worden soe dat van der eender helligheit die t voors. capittel ofte die gene die den offer in pachtinge hadden ploghen te hebbenen, ende te aenveghden nu en t allen tyden sal blyven ende volgen der voors. kercken met exclusien van die van den voors. capittel ofte den ontfanger van den offere mits den welcken hebben die voors. kerkmrs voor heur ofte ter tydt wesende ende die voors. schepen en geswoeren als gevueghde tot heuren laste genomen die voors. kereke, buecke choir thoren met allen heuren appendiceen te onderhouden van dake clocken en alle andere nootel. reparatien die daer toe behoefelyck wesen sal ten cost en last van der voors. kereke ende van der gemeynen ingeseten van Turnhout, zonder den voors. deken canoniccken en cap. cenighsints daer mede te belasten ofte ter saecken van den voors. thienden ende erectien eenighe actie dien aengaende jegens den voors. van den cap. te pretenderen in eeniger manieren nochtans wel vstaende dat in der voors. reparatie nyet en zyn begrepen ofte gecomprehendeert die lasten ofte reparatie zoo verre die voors. kereke choir cruys koor ofte buecke ofte thoren corrueerde, ruincerden ofte vbranden dat die selve reparatien ende lasten in dyen gevalle tussehen den kerkmeesteren ofte ter tydt wesende en den voors. scepenen en gesworen, en den voors. capittel sullen staen in moderatien en discretien van den raide geordineert in Brabant voor soo vele t voors. cap. daer inne ofte mede soude gehouden zyn te contribueren dyen aengaende al ofte desen jgenwoordigen contracte en transactie nyet geschiedt en waere, ende tot meerder verskertheydt van desen sullen die voors. partyen respectie hen laeten condempneren volontairie in den voors. raede ons heeren des Co. goord^l in Brab. die voors. articelen ende transactie nae te gaene ende tachtvolgen ofte daer toe jmanden macht en procuratie geven om sulex van elcken der voors. ptyen in zyn regarde te doene, al zonder argelist ende des torkonden hebben wy deken canoniccken en capt collegiale van sinte Peeters tot Turnhout vs. onssen zegel hier aen gehangen, ende wy scepenen gesworen en kerkmeesteren voors. hebben oock in kennisse der waerheydt den zegel dienende ter zaecken van den Vryheydt hier aen doen hangen in t jaer ons heeren 1559 op den lesten dag Meye.

1659.

F.

A SON AL^{te} SEREN :

Remonstre Jean Motzfelt conseiller de la dame Princesse d'ouaglière d'Orange, que Sa Mat^e et Son Al^{te} Imperiale l'Archiduc Leopolde lors de son gouvernement, ont esté servis d'eximer et affranchir les inhabitants du Pays et franchise de Turnhout, appartenant à la dite Dame Princesse, de tout logement des gens de guerre, tant des armées de sa dite Majesté que des troupes auxiliaires avec expresse declaration de faire jouir la dite Dame et ses subjects de l'entier effect d'icelle grace, laquelle declaration dû depuis à esté ratifiée, et confirmée par un aultre acte du xxie de decembre 1655 comme ayant par icelle sa dite Altesse Imperiale declairé son intention estre que les inhabitants du dit Pays et franchise jouissent plainièrement de la dite exemption, tant au regard des gens des guerres des armées de sa dite Majesté que des troupes auxiliaires, et que de suite ilz ne seront quotizez es sommes accordées à sa dite Majesté, pour la redemption des logements par les quartiers voisins du district d'Anvers, exceptez les villaiges du dit Pays et franchise n'appartenans à la dite Dame Princesse d'Orange, qui ne sont comprises dans ce benefice, comme les aultres, le tout suivant l'acte, en estant ci ionete par copie autentique et bien qu'en ceste conformité la dite Dame Princesse, ne se dont nullement où vostre Al^{te} Royale fera semblablement maintenir et continuer à ses habitans de Turnhout la dite exemption pour l'advenir en toute occurence, le remonstrant en sa dite qualité se retire, par ordre d'icelle Dame vers vostre Al^{te}.

Suppliant en toute humilité que Son Royal plaisir soit ainsi, le declarer, ordonner, et surse accorder acte quoy faisant etc.

Son Al^{te} ayant eu rapport du contenu en ceste a déclaré et declaire son intention estre que les inhabitants, de Tournout, jouissent plainement de l'exemption, accordée au dit Pays et franchise de Tournout tant de la part de Sa Majesté que du Ser^{me} Archiduc Leopolde aussi bien au regard des gens de guerre des armées de Sa Majesté que des troupes auxiliaires, et qu'en suite de ce, ils ne soyent quotizez es sommes accordées à Sa Majesté pour la redemption des dites logements par les quartiers voisins du district d'Anvers exceptez les villaiges du dit Pays et franchise n'appartenans à la Dame Princesse d'Orange qui ne sont comprins dans ce benefice, comme les aultres,

et partant ordonne sa dite Al^{te} a tous ceulx qu'il appartiendra de se regler selon ce sans difficulté, pour estre telle la volonté de Sa Majesté, suyvnt les declarations precedantes; Faict à Brussel le 19e de febvrier 1659.

(Signé) JUAN.

Par ordonnance de Son Al^{te}

(Signé) VERREYCKEN.

G.

Don loijs de Benanides Carillo et Toledo, Marquis de formista et Caracona, Comte de Pinto, Lieutenant Gouverneur et Capitaine Gral des Pays-Bas et Bourgoigne.

Cher et bien Amé : Le Capitaine francois de Castanela Provost Gral de l'Armée nous ayant faict représenter, qu'il n'a jusques ici reçu les deux mois de traictement, qui luy ont esté assignez et a sa compagnie par S. A. don Juan d'Austrice à la charge des quartiers d'Anvers, nous vous faisons ceste, vous ordonnans au nom du Roy Nre Sire, de nous informer des raisons qu'il y a pour differre si longtemps ceste satisfaction, non obstant les diverses ordres que sa dite A. a donné à subiect, et de nous advertir au plutost, ce que vous en aurez apprins, pour en pouvoir ordonner ulterieurement, ainsy qu'il sera trouvé convenir, à tant, cher et bien amé, Nre Sr vous ait en sa sainete garde de Bruxelles le 22 de Mai 1659.

(Signé) C. DE PINTO.

A l'Escoutette d'Anvers et Maregrave de Pays de Rhyen.

H.

Le Quartier Maître ira à Turnout pour dire à l'Escoutette qu'il vienne icy demain sans faulte parler à Monsieur le Comte de Cassan avec les Bourgemestres de la terre, afin lui donner des sauvegardes; faict à Arantal le 27me Octobre 1659.

(Signé) LA FORCE.

I.

Mynheeren,

Alsoo t'onser lectwesen ul is bekend die subite en swaere logieringe van geheelen leger ontrent Antwerpen, die ondertusschen soude mogen verdeylt worden, over het geheel plat, d'welek soude wesen de ruine, dat oock door myne deivoiren eenige trouppen syn ver-trockken, die weleke by ordre van Syn^e Exc. my syn belast te moeten geven vivres en andere nootsaekelykheden, tot laste van generaliteit; waer over mette selve hebbe gemaeckt een accoirt te betalen binnen ses dagen, soo en sult niet laten promptelyck te compareren binnen Antwerpen, omme te nemen alsuleke resolutie als men sal vinden te behooren, het profytelycxste te wesen voor het plat lant; ul belastende mede te brengen de quote in de somme van ses hondert pattacons tot betalinge van voors. oncosten en andere; van des te doen en wilt niet blyven in faulte, oft andersints soude genootsaecht syn by andere middelen daer inne te vsien, hier mede blyve Mynheeren

Ul. geaffectionneerden Dienaer

(Get.) J. A. VAN DER EYCKEN.

(Mareckgraef van Antwerpen).

Antwerpen 26 8^{ber} 1659.

Aen Mynheer die Schouteth van Hierenthals, den Drossaert van Gheele, den Schouteth van Turnhout, den Drossaert van Hoogstraeten ofte der selver stadthouders.

K.

EERSAME GOEDE VRINDEN,

Alsoo onmogelyck is (mits het wtsel der publicatie van gesloten vrede) het volck van oirloge langer te connen houden in de steden deser provintie, sonder te genieten eenige subsistentie voor hun en hunne peerden, en dat de penningen van het lest geconsenteert subsidie van twelff hondert duysent rineguldens d'toe nie genoegsaem en syn, en by syne Exc noch ter tyd niet en wort goetgevonden te proponeren een nieuwe subsidie, soo dat ondertusschen in alle

manieren moet besorgt en voorkomen worden, dat van wegens den selven volcke van oorlooge aen d'ingesetenen van het plat lant gheene wtplundering en extorsien, contributien oft beschryvingen en andere dyergelycke quaede tractementen en worden aengedaen, om d'welck ten effecte te brengen oock volgens de goede intentie van synce Exc. hoogh noodig is; dat alcer het nieuwe subsidie geproponeert worde tot te voors, subsistentie enig prompt middel by de handt sy, waer van het emport sal gecort worden aen taxen van tselve te proponeeren subsidie, metten interesse van dyen tegens sesse en een quart; d'omme en terwylen d'occasio haer als nu noch is presenterende, soo hebben wy in alle manieren dienstich gevonden te versoeken van U.I. den sesden deser maent tydelyck voor middach te laten vinden binnen de stadt van Antwerpen op der stadthuuse in der staten camere met behoorlycke auctorisatie om over 't gene voors. is te tracteren en eyntelyck te sluyten en alsoo vast te stellen, van dat het plat lant gedurende desen winter en toccomenden somer niet en sal gelogeed worden, tot welcken eynde van onsent wegen syn geauctoriseert die h^r Borgemeester Vanhalmale en s^r Norbert Van Assche onsen tresorier, blyvende wy altyt Eersame goede vrinden

Brussel 4 X^{ber} 1659.

*U. L. geaffectioneerde vrinden
Die dry Staten van Brabant by ordre der selve*

(Get.) VAN GHINDERTALEN.

Eersame goede vrinden die hooftofficier
en gecooitceerde van quartier van Turnhout.

L.

Herental le 2 decembre 1659.

Messieurs

Jescrivis avant hier, a votre Escoutette pour luy donner advis comme M^r le comte de Bonteville m'avait particulierement recom-mandé votre terre et qu'à sa consideration, vous ne series en aucune fason inquiettés des courses de cette garnison j'ay luy mandés de luy que Mr de Bonteville m'avait chargé de luy rendre en main

propre une lettre, de M^r le comte de Coligny, pour vous garantir des courses de la guarnison de Ditz, le cavalier que je vous avais envoyé, m'a rapporté que vostre Escoutette estoit alle à Bruxelles, et que vous n'avez pas voulu ouvrir ma lettre, celle n'obligera vous faire encore celle-cy, afin qu'il y aye quequ'un de vous autres qui vienne chercher la dite lettre de M^r le comte de Coligny. Dont je suis Messieurs vostre très humble serviteur

(Signé) *Nom illisible.*

Messieurs l'Escoutette, Bourgemesres
et Eschevins de Turnout.

M.

Le 28 9bre 1659.

MONSIEUR

La garnison de Diest se trouvant sous ma charge, j'ay creu vous devans donner advis du soin que ie prendray a empescher qu'elle ne face aucuns course du corte de Turnhout; l'ordre que ie n'ay receu de S. A. M^r le Prince de Condé la recommandation et le soin, qu'a fin Monsr de Bonteville de me le recommander, et par dessus cela l'obligation que iay de m'interessier a tout ce que regard les interets de madame la Princesse d'Orange, par le nom que ie porté, et par le respect que iay pour elle, feront que de nostre coté les subiects de ceste terre n'en recevront nulle incommodité de qu'elle facon que ce puist estre, en le juiet de la preponse et pour nom d'icel que ie suis.

Monsr votre affectioné Serviteur

(Signé) LE COMTE DE COLIGNY.

A Monsr l'Escoutette de Turnhout.

N.

EXTRACTEN UIT EEN QUARTIERS REKENING 1657 EN
VOLGENDE JAREN.

In 1659. Item heeft de Schouteth noch betaelt aen de wacht voor 't gasthuys alwaer de gecooitceerde hebben doen bewaren hunne peerden mits de groote dievery in 't stadt 6 stuyvers.

Item aen de eerw. moeder vereert eenen hollandschen kase in recompense der moeyelykheiden, dyc welke de selve moeder ende haere susters hebben gehadt met de voors. peerden der gedeputeerden ende van hunne persoonen ende dat in verscheyde keeren mitgaders ten opsichte van de vervaerdhcyt, die de susters hadden geleden als wanneer verscheyde soldaten en sauvegarden te voorens geweest synde de gemelde gedeputeerde quaemen dreygen met gewelt hun t overvallen etc.

1759.

O.

MARIA THERESIA by der gratie Godts, Rooms-Keyserinne, Coninginne van Duytslandt, Hongarien, enz.

Alsoo de omstandigheden die Ons hadden beweeght om te verbieden den uytvoer van Graenen, syn comen te cesseren, Soo is't dat Wy (ter deliberatie van onsen seer-lieven en de seer-beminden Schoon-Broeder ende Cosyn, CAREL ALEXANDER, Hertogh van Lorreyne ende van Bar, onsen Stadthouder, Gouverneur ende Capiteyn Generael van onse Nederlanden) hebben wederroepen, gelijk Wy wederroepen by desen de Ordonnantien ten dien opsichte geëmanceert, permittierende alvolgens dat de Graenen mogen uytgaen gelijk voor date van het geseyde verbodt, willende dat dese sal worden gepubliceert naer de gewoonelijcke maniere. Gedacn tot Brussel den 2. Mey 1759. Was geparapheert, Rob. v. ende geteckent, P. van Cutshem.

P.

CHARLES ALEXANDRE, Duc de Lorraine et de Bar Chevalier de l'ordre de la toison d'or et grand croix de celui de Marie Therèse, Marechal des armées du St Empire Romaine et de celles de S. M. l'Imperatrice Reine apostolique de Hongrie et de Bohême etc. son Lieutenant Gouverneur et Capitaine Général des Pays-bas etc.

CHER ET BIEN AMÉ,

Les regens de la franchise de Gheel nous ayant supplié de declarer

que tous les fraix extraordinaires faits par les quartiers de Gheel et de Herenthals à l'occasion de l'envoy des troupes de S. M. dans ces deux quartiers au mois de juillet 1758 pour prevenir les incursions et extorsions des parties ennemies seront repartis et supportés par les sept quartiers d'Anvers sur le pied de la Matricule nous vous faisons la presente pour vous dire que comme l'envoy de ces troupes a eu pour objet la conservation de la généralité. C'est notre volonté que ces frais extraordinaires, après avoir été duement liquidés soient repartis et supportés par les dits sept quartiers sur le pied de la matricule, de quoy vous aurez à informer les chefs officiers respectifs pour qu'ils s'y conforment a tant cher et bien amé Dieu vous ait en sa sainte garde.

De Bruxelles le 31 mai 1759.

(Signé) CHARLES DE LORRAINE.

Par ordonnance de son Altesse Roiale

(Signé) F. J. MISSON.

A l'ecoutette d'Anvers Maregrave du Pays de Rheyen.

Q.

CHARLES ALEXANDRE Duc de Lorraine et de Baar Chevalier de l'Ordre de la Toison d'Or, etc.

Chers et Amés. Comme il convient de favoriser par toutes sortes de voies le Commerce Interne de ces Pais, et particulièrement les différentes manufactures qui y sont établies, auxquelles la perception de certains droits qui se levont dans les villes respectives sur les Denrées et marchandises provenant des d^{es} manufactures pouvoit être obstative, nous vous faisons cette pour vous ordonner au nom et de la part de Sa Majesté de nous remettre endecans six mois, un Etat détaillé des differens droits que vous faites lever sur les d^{es} denrées et marchandises, et de nous proposer en même tems les moiens de faire retomber ces droits et impositions sur les marchandises qui viennent de l'étranger. Atant Chers et Amés, Dieu vous ait en sa S^{te} garde de Bruxelles le 5 Septembre 1759. Belve.

CHARLES DE LORRAINE.

Par ord. de S. A. R.

LE BARON DE LADOS.

A ceux du Magistrat de Turnhout.